

שפע רב

י"ז מנחם אב

יוםא דהילולא

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי
www.steinsaltz-center.org.il

תוכן עניינים:**מתורת הרב**

יתיר מבחיוהי – קטעים מן הביאור לאיגרת כ"ז בביאור תניא
יום זיכרון – מתוך הרצאה של הרב
לא להשתמט // התוועדות ג' תמוז תשס"א
מסע ההרפתקאות של האני // ראיון של הרב למגזין 'פרבולה'

שיח חסידים

יתיר מבחיוהי – הרב מאיר הנגבי
התפילה של הרב – הרב מני אבן ישראל
להתאמץ למענו – ר' משה אורדמן
מחשבות בעקבות השנה האחרונה – ר' מרדכי בילט
דע מה למעלה ממך – רפאל פומרנץ

גיליון זה רואה אור לכבוד יום הזיכרון לרבינו הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. אצל חסידים יום ההילולא הוא יום של שמחה וחיים, יום שבו מנסים להתעלות ולהתקשר בדרכו ובעבודתו של הרב. אשרינו מה טוב חלקינו שזכינו להיות עם הרב ברב או במעט, שנזכה להיות ראויים לתואר "תלמידי הרב" ושנזכה לחיות חיים אמיתיים כמו שהרב רוצה ותובע. לחיים חסידים!

במלאת שנה להסתלקות מורנו ורבינו

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ

נעלה לקברו ביום שני י"ז אב 26.7.2021
בשעה 18:30 בהר הזיתים בחלקת הב"ד

*חברות ויחידים מוזמנים לשבת באולם "בית החושן"
בקירבת הקבר ללימוד והתרעננות מהשעה 16:00

שיעור עם ר' מרדכי בילט	בשעה 18:00
עליה משותפת לקבר	בשעה 18:30
התוועדות רבתית וסיום במרכז "חיבה" רחוב הרב הרצוג 75	בשעה 21:00

*הוראת הגעה: לשים בוויז "בית החושן"
(מסיבות בטחוניות מומלץ לא לנסוע דרך הכפר א' טור אלא להגיע דרך בית הקברות)

”יתיר מבחיוהי” // קטעים מביאורו של הרב לאיגרת כ”ז מתוך ‘איגרת הקודש’ שבספר התניא.

האיגרת נכתבה על ידי אדמו”ר הזקן לחסידי רבי מנחם מענדל מויטעבסק לאחר הסתלקותו והיא עוסקת בהתקשרות התלמידים אל רבם לאחר ההסתלקות

איתא בזוהר הקדוש דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי כו’ (מופיע בזוהר הקדוש שהצדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מבחיוו). הדברים כבר הובאו באיגרת, וכיון שהם עיקר עניינה, הם מבוארים כאן בהרחבה. וצריך להבין, תינח בעולמות עליונים אשתכח יתיר (נניח שבעולמות העליונים הוא נמצא יותר) בעלותו שמה, שהרי הוא עולה לשם. גם זה אינו פשוט, מה פירוש בעלותו שמה? והרי גם בחייו בעולם הזה היה הצדיק מופשט מהגשמיות. ונראה שגם הצדיק, כשהוא נמצא בגופו בעולם הזה הוא מעורב בו, וגם אם אינו מרגיש את ההגבלה הוא מרגיש את האחריות. יותר מזה, כיון שהקשר הוא דרסטרִי — הוא אינטנסיבי יותר, האנשים משדרים אליו באופן מידי ודורש יותר, ולכן גם בנפשו הוא מצוי יותר בעולם הזה. מה שאין כן לאחר ההסתלקות, כאשר קשריו לעולם הזה אינם ישירים באותו אופן, וגם אם הם קיימים הם עוברים מעתה דרך העולמות העליונים, הם נראים ומורגשים כפי שהם נראים ומורגשים שם, ובמובן זה הוא בעצם נמצא שם ולא כאן בעולם הזה. ואם כן השאלה היא: אבל בעולם הזה איך אשתכח יתיר? איך הוא נמצא יותר.

ויש לפרש על דרך מה שקבלתי, כנראה ממורו המגיד ממזריטש על מאמר חז”ל: דשבק חיים לכל חי” (שהניח חיים לכל חי). כפי שהוסבר לעיל, אי אפשר לפרש שהשאיר את האנשים החיים והסתלק לו, אלא שהשאיר את החיים שלו כאן. ”לכל חי”, עבור אלה שנשארו חיים כאן. ומעתה יש להסביר מה הם אותם חיים שהשאיר לנו. כנודע, שחיי הצדיק אינם חיים בשרים כי אם חיים רוחניים, גם דברים אלה נזכרו לעיל, בקיצור וברמז, וכאן הוא אומרם בפירוש. לכל אדם, בכל עת, יש משהו שמחייה אותו — שמרגש אותו, שאליו הוא משתוקק, שממנו הוא ירא — סביב אותו דבר הוא חושב ומדבר ופועל, כלומר חי. יש אנשים שהעולם הזה, החומרי והלא חומרי, מחיה אותם. גם אם הוא חושב ועושה דברים אחרים, הוא עושה זאת בחיצוניות, כי צריך, כי הוא חושב שצריך וכו’, אבל את הרגשת החיות הפנימית, הוא מקבל מהעולם הזה: מהאוכל שהוא אוכל, ממילה טובה שאמרו עליו, מאהבת אישה שהוא אוהב וכו’. הצדיק שונה מכל אדם בכך שהחיות שלו אינה מהעולם הזה. כל אלה יכולים להיות קיימים גם אצלו, אבל נקודתו הפנימית נמצאת במקום אחר. ולכן אלה לא רק שלא מחיים אותו, אלא יתכן שאף ימעטו את חייו. כל אהבה אחרת, אפילו מעשה חיצוני שלה — מסתיר ומחליש את האהבה שהיא חיותו הפנימית.

גם הצדיק חי בעולם הזה, אבל לא ממש בתוכו. הצדיק רואה את העולם הזה, מרגיש אותו וחושב עליו, כפי שהוא נראה מלמעלה, בשורשיו ובטעמיו הרוחניים. ולכן, בהקשר אחר, הצדיק יכול לראות דברים שאנשים אחרים אינם רואים — את צרכי הנשמות ויעודיהן, את השלבים הרוחניים הקודמים לאירועים שהיו ויהיו בעולם הזה וכיוצא בזה; ואף יכול לפעול ולשנות דברים קודם שייקבעו בצורתם בעולם הזה. שהם אמונה ויראה ואהבה. אם לפרוט את אותם חיים רוחניים, הם: אמונה ויראה ואהבה. החיים הרוחניים שהוא מדבר עליהם אינם רק חיי רוח, אלא חיים של קדושה. יכול להיות שחיים רוחניים יהיו במוסיקה, בשירה, במחשבה מופשטת, ולא על אלה הוא מדבר כאן, אלא על אמונה ויראה ואהבת ה’.

מדוע שלשה אלה? החיים, במובן הפשוט של מה שמחיייה את האדם, נמצאים במידות. התרגשות המידות היא הכוח שמביא את האדם לחשוב לדבר ולעשות, לפעול ולזוז — ובמילים אחרות לחיות. ואבות ועיקר המידות, שמהן משתלשלות כל השאר, הן האהבה והיראה. וחי הצדיק הם כאשר כל האהבה והיראה — הם יראת ה' ואהבת ה' (אכן, הארה של חיות כזו יכולה להגיע מפעם לפעם לכל אדם, כמו בשעת התפילה, ובאותו רגע ומצב הוא במובן מסוים כמו הצדיק). מעבר לכך, ישנם חללי חיים שאין אהבה או יראה ממלאות אותם. אהבה ויראה הן כוחות שהנפש כמו מתלבשת להרגיש ולפעול בהן, ופעמים שאין היא מתלבשת. וכוח החיים שממלא את כל החללים, משום שהוא כוח הנפש עצמה, הוא האמונה. אמונה ויראה ואהבת ה' מגדירות אפוא מכלול חיים שלם, שמי שנכנס אליו נכנס להווית חיים שמקבלת את חיותה מהאלקי בלבד, שמתנתקת לגמרי מחיות העולם הזה — וזהו הצדיק.

בהמשך הוא לומד זאת, שכל אחד משלשה אלה נקרא חיים, מפסוקים. **כי באמונה כתיב: "וצדיק באמונתו יחיה". וביראה כתיב: "ויראת ה' לחיים". ובאהבה כתיב: "וודף צדקה וחסד ימצא חיים וחסד", והחסד הוא אהבה, וכמבואר לעיל באיגרת הקדש טו שהאהבה היא פנימיות החסד. הקשר אל הפסוקים אינו רק לשם המליצה. כאשר מראים מקור של דבר מפסוק בתנ"ך הוא מקבל חיזוק מעבר לכל הגיון וחוויה אנושית. האמת של התורה היא מוחלטת, היא מעוגנת במרחב האין סופי שמעבר לכל העולמות, כוללת כל מה שהיה ויהיה בכל מקום. וחיזוק כזה נצרך כאן, שהרי חיי הצדיק שהוא מדבר עליהם, אינם חיים שאנו יודעים אותם ממש. גם אם אנו מסוגלים לחוש בהם, אין אנו יודעים עד היכן הם מגיעים, אין לנו ידיעה ברורה — שכך הוא ולא אחרת. ולכן הוא מביא את המקור לדבר, את המקום שבו נעוצים הדברים באמת, בנקודת האחיזה שמעבר לתפיסתנו — שהאמונה היראה והאהבה הם בעצם החיים האמתיים — והם חיי הצדיק.**

ושלשה מדות אלו הם בכל עולם ועולם עד רום המעלות. ולכן גם חיי הצדיק נמשכים בכל עולם ועולם, מהעולם הזה החומרי והנמוך שבכל העולמות ועד לגבוה שבכל העולמות, שגם לשם מגיעים חיי הצדיק. יש דברים שנמצאים בעולם מסוים בלבד, ואף החיים שקשורים לאותו דבר אינם מתקיימים במקום אחר. מי שאוהב בשר צלוי לא ימצא אותו בעולם של מוזיקה. מי שחייו מותנים במציאות חומרית כזו או אחרת, לא ימצא חיים בעולמות הרוחניים. שלש מידות אלה של חיי הצדיק נמצאות בכל העולמות, עד רום המעלות, שהרי הן המידות המתייחסות אל האלקי, שנמצא בתוך כל אדם ושנמצא למעלה מכל העולמות. **הכל לפי ערך בחינת מעלות העולמות זה על זה, בדרך עילה ועלול כנודע.** כמובן, המידות הללו אינן נמצאות בכל עולם בשווה, הן משתנות בכל עולם לפי דרגתו בסדר ההשתלשלות. השתלשלות העולמות זה מזה היא בדרך של עילה ועלול. עולם תחתון הוא כמו תוצאה, מסקנה חיצונית של הרעיון שבעולם שלמעלה ממנו, וכך משתלשלים העולמות מהעליונים המופשטים כמעט לחלוטין, ללא שום הגדרה חיצונית, היורדים מעילה לעלול אל תוך הגדרות והגדרות משנה, ועד לעולם הזה שבו החיות שבתוך הלבוש כבר אינה נראית אלא רק לבושי הטבע והחומר.

והנה בהיות הצדיק חי על פני האדמה, היו שלשה מדות אלו בתוך כלי ולבוש שלהם בבחינת מקום גשמי, שהיא בחינת נפש הקשורה בגופו. כשהצדיק היה חי בעולם הזה, פירושו של דבר שחייו, באמונה ויראה ואהבת ה', היו מלוכשים בגדרי עולם הזה החומרי. המידות הללו הן

מידות נפשיות רוחניות, וחיבורן אל העולם והגוף הגשמי הוא דרך דרגת הנפש הנמוכה ביותר, הקשורה והמחייה את הגוף. תפקידה של דרגת נפש זו הוא ליצור את המעבר, את התרגום של הנפש לכלי הגוף. הנפש כשלעצמה היא הרי מהות שאיננה נוכחת, איננה נוגעת, איננה משמעותית לחלוטין בתוך עולם החומר; כמו צבע עבור העיור, כמו גלי רדיו עבור מי שאין לו רדיו. כדי להיות פה, כדי שהיא תרגיש וכדי שירגישו אותה, היא צריכה לבוש שיתרגם אותה לשפת העולם הזה — וזו היא בחינת הנפש הקשורה בגופו. גוף האדם, ואפילו מוח האדם, עם כל המורכבות והשכלול הבלתי מושג שלו, הוא עדיין כלי חומרי, וכשהנפש צריכה לעבור דרכו — דרך מעברי המוח ותאי העצב, דרך צינורות הדם ותנועות הגוף — היא מצטמצמת אל תוך הגבולות הללו למרחקים מדידים, לעוצמות שיכולים חומרי הגוף להכיל וכיוצא בזה. השפה הזו שבה מדברת הנפש הקשורה לגופו, היא כמובן מוגבלת מאד ביחס למה שהנפש בעצמה יכולה לחוות, והיא יוצרת קשיים והגבלות קודם כל כלפי האדם עצמו, כאשר נפשו אינה יכולה להתבטל יותר מדי ביראת רוממות או להתפשט באהבה אין סופית. אך ביתר שאת פועלת הגבלה זו על יכולתה של הנפש להתקשר ולהשפיע על אנשים אחרים.

וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון, המאיר חוץ לכלי זה על ידי דבוריו ומחשבותיו הקדושים. כי מה שעובר במרחב הגשמי הוא רק גשמי, ואם כן מה שמגיע לאנשים אחרים הן לא מידות הצדיק עצמן אלא הארה שלהן בלבד. כלומר: מסר, כמו מכתב, שנושאות אותיות הדיבור במרחב הגשמי. בכל העולמות יש הסתרה מסוימת של האור האלקי, ומהותו של עולם הזה, הנמוך ביותר, היא שהכלים שלו מסתירים את האור לגמרי. כך גם בפרט; חיי הצדיק, אמונתו, אהבתו ויראתו, מוסתרים לגמרי על ידי הגוף הגשמי. הגוף לא רק מצמצם את החיות, הוא מעלים אותה לגמרי, ומה שעובר החוצה הוא רק הארה של חיות הנפש ולא החיות עצמה. הארה היא יותר מחיצוניות, היא במובן מסוים נפרדת לגמרי מן המקור, האור המאיר איננו חסר ממקור האור ואין הוא משפיע עליו חזרה; אם יקבלו את האור, איך וכמה, כבר איננו נוגע למאור עצמו, אלא למקבל בלבד. אצל אדם רגיל ישנה בעייה נוספת, כיון שגופו וחיי גופו אינם מזוככים כמו נפשו העליונה, הם בדרך כלל גם מעוותים את ההארה העוברת דרכם — בפרופורציות לא נכונות, בלכלוך וטשטוש. מה שאין כן אצל הצדיק שהאור עובר על ידי "דבוריו ומחשבותיו הקדושים". כלומר, כיון שגם נפשו הבהמית וגופו של הצדיק הם נקיים וקדושים, אין הם מעוותים את ביטויי נפשו, אין הם מערבים עמהם דברים אחרים, אלא הדיבור והמחשבה והמעשה של היראה והאהבה מופשטים ומשוחררים לגמרי מכל עניין אחר. ואף על פי כן, אין הם משוחררים מעצם היותם כלים חומריים, שאינם יכולים להעביר את החיות עצמה אלא הארה בלבד.

הדבר דומה, במקצת, להארת הקדושה המגיעה אלינו על ידי התורה. הכלים של התורה — המילים, התכנים וכו' — הם קדושים, ולכן ההארה היא לא מעוותת, היא קדושה וישרה מלמעלה מעלה עד למטה מטה. ואף כל פי כן, את הארת הצדיק שדרך דיבוריו ומחשבותיו (בדומה להארת התורה שדרך ספרים ודיבורים), צריך המקבל לתגם ולעבד כדי שתתקבל בפנימיות נפשו שלו. עוד יש להבין מה שאומר "ומחשבותיו", וכי איך יכול אדם אחר לקבל ממחשבותיו? בפשטות, נראה שכן. מחשבתו של אדם ובפרט הצדיק, משפיעה על האנשים שהוא חושב עליהם, ובכלל: כמו לימוד זכות על אדם, אפילו במחשבה, כמו אהבה לאדם אחר וכו'.

ואפילו רעיונות ופתרונות לחייו שאדם שואב מבלי דעת ממחשבותיהם של אחרים. ועוד אפשר לומר, שדיבוריו ומחשבותיו של האדם אינם נפרדים זה מזה. דיבורים שאינם קשורים באותה שעה למחשבות אינם משפיעים, זה לא משכנע וזה לא עובר. אם אין גם מחשבותיו קדושות באותה שעה — אין נפשו, אמונתו וראתו ואהבתו, מאוחדת בדיבור, ואין הוא מעביר כלום. דווקא האיחוד של דבוריו ומחשבותיו הוא התנאי להעברת הקדושה אל האחר.

ולכן אמרו רבותינו ז"ל שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה וכו'. אילו היה התלמיד מקבל מרבו את מידותיו הטובות בעצמן, את יראתו ואהבתו, או את שכלו בעצמו, הוא היה לומד מיד. באותו רגע שרבו היה משפיע בו הוא היה מקבל ונעשה כמוהו. אבל כיוון שבעולם הזה אי אפשר להעביר את הדבר בעצמו אלא רק הארה, זה לוקח זמן; גם כשהמורה טוב וגם כשהתלמיד מוכשר. כיון שהדברים אינם מתקבלים כתמונה אלא בבחינת נקודות נקודות, וכל נקודה דורשת את פרק הזמן שלה, דרוש זמן כדי שהדברים יעברו ודרוש זמן כדי לבנותם בנפש.

אבל לאחר פטירתו, לפי שמתפרדים בחינת הנפש, שנשארה בקבר, מבחינת הרוח שבגן עדן. לאחר פטירתו של אדם נפרדת באופן כללי הנפש מהגוף. ואולם בפרט, הנפש הרי מורכבת מכמה דרגות: נפש, רוח, נשמה וכו'. בעולם הזה, כפי שהוסבר, הנפש כולה מרוכזת בגוף, כי רק בו ודרכו היא נמצאת בעולם, רק דרך הגוף היא מרגישה וחושבת ופועלת, בכל דרגותיה. אבל כשהיא עוזבת את העולם הזה, רק אותו חלק תחתון של הנפש השייך לעולם הזה, דרגת ה"נפש", נשאר קשור אל הגוף שנמצא כעת בקבר, ושאר חלקי הנפש נפרדים כל אחד לאן שהוא שייך. ודרגת הרוח, שהיא דרגת התגלות המידות שבנפש (והנשמה במוחין, וזוהי ויחידה בדרגות הכתר שלמעלה מהתלבשות והתייחסות אל הגוף ואל הווית הנפש הפרטית הזו), **שהן שלש מדות הללו** — האמונה, שהיא פנימיות המידות, והיראה והאהבה שהן עיקר המידות — עולה לגן עדן הזה שהוא מקום התגלות המדות.

כפי שמבואר במקומות אחרים, גן העדן אינו מקום ודרגה אחת אלא דרגות רבות ושונות זו למעלה מזו. ההגדרה של גן עדן בכלל מתייחסת לאותם פנים, בכל דרגה, שמתגלים אל הנשמות. כשאדם פועל בעולם הזה הוא פועל בעצם בכל העולמות, כפי שהוא פועל בכל דרגות נפשו, אלא שאין הוא רואה ומרגיש את הדברים, ודרגות גן העדן הן מה שמתגלה אליו בכל דרגה ודרגה. מה שמתגלה אל הנשמה הוא תמיד מה ששייך אליה, דהיינו מה שחשבה ועסקה בו בעולם הזה. וכשהיא עולה מתוך העולם האטום שלנו היא מגלה בכל עולם ועולם את מה שלא התגלה לה בעולם הזה כשעשתה את הדברים. גילוי זה של משמעות הדברים, של טעמים ויופיים, הוא השכר והוא גן העדן שלה. ביתר שאת אמורים הדברים בחיי הצדיק, שהאמונה והיראה ואהבת ה' היו חייו גם בעולם הזה, שגם בעולם הזה לא היה בהם שמץ של עולם הזה, הרי שלאחר פטירתו הם נפרדים לגמרי מהעולם הזה. וזה אומר, שמעתה אין שום לכלוך והגבלה של עולם הזה המסתירים אותם.

לפיכך יכול כל הקרוב אליו, שהיה קרוב אליו בחייו, וגם עתה איננו מתרחק, ומנסה לקרב עצמו לדרכיו ותורתו שהורה אותו, **לקבל חלק מבחינת רוחו שבגן עדן, הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחינת מקום גשמי.** כפי שהוסבר, הרוח הנמצאת בגוף מגבילה את עצמה בהכרח לכלי הגוף ולמקומו הגשמי. אבל הרוח שבגן עדן, שאיננה מוגבלת עוד בכלי ומקום גשמי יכולה להתפשט

ללא הגבלה. אכן גם בגן עדן, בכל גן עדן, ישנם כלים רוחניים, שהרי אין התגלות ללא כלי, אלא שלכלים הרוחניים אין הגבלה של הגוף. כלומר, לאהבה הרוחנית יש כלי שהיא אהבה מסוג מסוים ובתבנית מסוימת, אבל אין לה הגבלת גוף ומקום, במובן זה שהיא מתגלה בגוף ומקום מסוים ולא אחר. כך ששלש מידות אלה של חיי הצדיק אינן מוגבלות עוד בגופו ומקומו של הצדיק, הן נמצאות ברוח שמעבר למקום, וכל אחד בכל מקום יכול לקבל מהן בעצמן, ולא דרך גוף ומילים וספרים ואנשים אחרים — אלא מהן ממש.

.....

הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם, חלק ממש ולא הארה, מבחינת רוח רבם העצמיית, שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבד בהם את ה', ולא זיוום בלבד המאיר חוץ לכלי הגוף, כפי שהיה בהיותו חי בגופו בעולם הזה. עתה, לאחר ההסתלקות, כשרוח הצדיק אינה מסתרת עוד בכלי הגוף, היא מתגלה בעצמה. התגלות עצמית זו מאפשרת גם לאחרים לקבל ממנה, לאנשים שעדיין חיים בגוף בעולם הזה. ההבדל בין הארה של הרוח והרוח בעצמה, הוא שאת ההארה צריך לקבל בהדרגה וצריך לבנותה שוב מחדש, בנפש המקבל, וכל זה דורש זמן ויגיעה, ומה שמתקבל אחרי הכל רק דומה לרוח הצדיק. לעומת זאת, מי שמקבל מרוח הצדיק בעצמה, את האמונה והיראה והאהבה של הצדיק — מקבל ישירות, מן המוכן, באופן בלתי אמצעי. באופן שחלק ממש מיראת הצדיק תהיה יראתו, חלק ממש מאהבת הצדיק תהיה אהבתו וכו'.

יחד עם זאת, עדיין אין הדברים ברורים. שאלה אחת היא, הרי גם אם רוח הצדיק וחייו אינם מלובשים עוד בגוף וכו', רוח התלמיד כן מלובשת! ואין הוא מדבר אל נשמות התלמידים שבעולמות עליונים, אלא אל התלמידים ממש, אלה שעדיין בעולם הזה בגוף הגשמי. לקבל מרוח רבם העצמית היא התחברות של רוח ברוח, וכיצד תתחבר רוח רבם העצמית עם רוחם שבגוף? שאלה נוספת היא, איך אפשר להתחבר עם רוחו העצמית, עם אמונתו ויראתו ואהבתו, שלאחר ההסתלקות רק עולות ועולות בלי הפסק וכלי עיכוב. גם בעולם הזה, אי אפשר לקבל מאדם באותה שעה שהוא עסוק בעצמו — בלימוד בהתעלות, בתחושות העצמיות שלו, המתגלות אליו כעת — ובודאי לא מאותן דרגות.

לשאלות אלה מתייחס אדמו"ר הזקן בהמשך: **לפי שבחינת רוחו העצמית של הצדיק מתעלה לאחר ההסתלקות בעילוי אחר עילוי, להכלל בבחינת דרגת נשמתו, שהיא הדרגה למעלה מרוחו, שהתגלותה בגן עדן העליון שבעולמות העליונים (עולם הכריאה), שכבר אינם מתייחסים ישירות אל העולם הזה. ההבדל בין גן עדן העליון לגן עדן התחתון הוא כהבדל בין התגלות דרגת הנשמה שבנפש, שהיא בכלל ההתגלות במוחין (השכל), להתגלות דרגת הרוח שהיא ההתגלות במידות. רוחו העצמית של הצדיק, אמונתו ויראתו ואהבתו, השייכת לחוויה אישית שלו, לחיבור העצמי שלו עם הקב"ה, אינה נעצרת בגן עדן התחתון אלא ממשיכה לעלות מעלה מעלה. שלא כפי שניתן לחשוב, לאחר הפטירה הנשמה איננה נמצאת במצב של מנוחה כמו שינה (כך זה רק ביחס לחיים שהיו לה בעולם הזה, שאכן נעצרים באותו מקום, אבל לנשמה עצמה קורים דברים גם הלאה). הנשמה צריכה לעבד את מה שעבר עליה בעולם הזה, לסלק את מה שמפריע, לצחצח את מה שלקחה, ולהתחיל לעלות חזרה למעלה. ככל שעובר הזמן הנשמה מתרחקת יותר, מתנתקת יותר ויותר מהקשרים שהיו לה כאן, אפילו הדברים שהיא לוקחת איתה — המעשים**

הטובים, התורה והמצוות — מאבדים יותר ויותר את הצורה שהיתה להם בעולם הזה. וביחוד הצדיק, שלא היו בחייו דיבור ומחשבה שמושכים וקושרים אותו למטה, שגם בעולם הזה היו חייו אמונה ויראת ה' ואהבת ה' — הרי הוא עולה כעת בעילוי אחר עלוי, בלי הפסק ובלי עיכוב. אין הוא מתעכב בכל דרגת גן עדן אלא כדי למצות את משמעות חייו השייכת לאותו מקום. ומגן עדן התחתון, אחר מיצוי העונג האין סופי שבהרגשת האהבה והיראה, היא ממשיכה לעלות אל דרגת נשמתו שבגן עדן העליון, והלאה והלאה אל שרשה ועצמותה.

ואכן, מרוחו וחוויתו האישית של הצדיק אי אפשר לקבל, שהרי היא עולה וממשיכה לעלות בלי הפסק. אך מצד שני, כפי שיסביר מיד, דווקא עליה מהירה זו מאפשרת את הבלתי אפשרי לכאורה, לקבל משהו מעצמות רוחו שנשארה, בגן עדן התחתון ובהתייחסות לעולם שלנו. ונודע שכל דבר שבקדושה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה, גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה. דבר שבקדושה פירושו שהוא כלי עבור הקדושה, שהוא בטל לחלוטין אל הקב"ה, שאין לו רצון אחר לעצמו, ואין לו כל קיום כשלעצמו. דבר כזה, הוא קודם כל מוסיף ומתעלה כל הזמן, כי בעצם הוא איננו מתעלה — הוא נמצא למעלה מעלה, ורק המציאות שמסביבו הולכת ומתקפלת דרגה אחר דרגה. ושנית, הוא לעולם איננו נעקר לגמרי ממקומו הקודם למטה. שהרי גם כשהיה למטה הוא בעצם היה למעלה, ולכן כאשר הוא למעלה הוא גם למטה. וככה זה תמיד, שהתגלות עצמותו הולכת ומתעלה בכל זמן ובכל מקום, מהיכן ומהרגע שמסתכלים, ונוכחותו שהייתה שם אינה נעקרת ממקומה.

מה שאין כן דבר שאיננו בקדושה. ככל דבר, גם הוא קיים מכוח ניצוץ קדוש שנמצא בו, אלא שמציאות זו היא מציאות של "גלות" בתוך קליפה של ישות שמסתירה את קדושתו. ולכן משעה שמתגלה קדושתו, כלומר שהוא עולה למעלה, כל אותה קליפה ומסגרת חיצונית, שהוא היה הצדקת קיומה, מפסיקה להתקיים מכל וכל. לעומת דבר שבקדושה שהוא בטל אל הקב"ה, שהקדושה שבו איננה מוסתרת על ידי ישותו, שאין שום קליפה ומציאות חיצונית שמסתירה את קדושתו, אלא אדרבה, כל מציאות שהוא נכנס לתוכה, בכל צורה ובכל דרגה, הופכת בעצמה לקדושה. ולכן, גם כשחלק פנימי שבה עולה למעלה יותר, היא ממשיכה בכל מקום להיות קדושה שמתגלה לכל מי שנמצא באותו מקום. לשם דוגמא, אדם קדוש שחי בעולם שלנו — איך שהוא מתלבש, איך שהוא אוכל, איך שהוא הולך, איך שהוא קונה במכולת ואומר לאנשים בוקר טוב — כל זה נעשה קדושה בעצמה. לא רק כלי ומקום עבור הקדושה אלא במובן מסוים קדושה בעצמה. ולכן גם כאשר האדם יסתלק (יתעלה) מאותו מקום, הקדושה לא תעקר ממנו. לבושיו, איך שהוא אכל ואיך שהוא הלך — בכל אלה נשארה הקדושה — ומעתה גם כל אדם אחר שיגיע לשם, לנהוג באופן הזה — יקבל ללא ספק משהו לעצמו מאותה הקדושה עצמה. ואם כך בגשמיות, מכל שכן ברוחניות של גן עדן התחתון, כפי שיתבאר.

ובחינה זו הראשונה, מרוחו של הצדיק, שנשארה למטה בגן עדן התחתון, במקומו ומדרגתו הראשונה. "מדרגתו הראשונה" היא חייו של הצדיק בעולם הזה התחתון, ו"גן עדן התחתון" הוא השתקפותם והתגלותם של אותם חיים; המשמעות והעונג העליון שיש למעשים ולמחשבות של העולם הזה, עדיין בהקשרים ובצורות שיש להן בעולם הזה. וכפי שהסביר קודם, גן עדן התחתון הזה הוא המתפשט סביב כל אדם בכל עת, שבו נרשמים מעשיו ודיבוריו, ואשר משם הוא יכול גם לקבל בכל עת את המשמעות והעונג שיש בהם, כעין שכרו לעולם הבא. בחינה זו

של רוחו של הצדיק נשארה בגן עדן התחתון, גם לאחר שעלתה נשמתו למעלה יותר, היא המתפשטת בתלמידיו. אכן נשמת הצדיק עלתה למעלה, ותעלה עוד יותר, ואין איש יכול לעקוב אחריו, אבל אותה רוח שנשארה למטה ולא זזה ממקומה, ממנה יכולים כעת גם התלמידים לקבל. גן עדן התחתון מגלה כאמור את המציאות של העולם הזה, כפי שהיתה בעולם הזה, שבו היו יחד הצדיק והחסידים, ולכן כל הגילוי שם שייך לשניהם. וכפי שעולמו של כל חסיד נרשם כעת בגן עדן התחתון שלו, ומשם הוא יכול לקבל כעת, כך גם אותו חלק מרוחו של הצדיק השייך אליו מתגלה שם, ומהם הוא יכול לקבל. אפשר לומר, שהגדרת "רוחו העצמית של הצדיק" שממנה מקבלים התלמידים, אינה מתייחסת אל הצדיק עצמו אלא אל המקבלים. וזו עדיין רוחו העצמית של הצדיק, אמונתו וראתו ואהבתו עצמן ולא הארה בלבד (המתגלה דרך דיבורו וכו' בחייו בעולם הזה). אדרבה, יתכן ורוח זו המתייחסת אל המקבלים היא אפילו יותר עצמית (גם אם לא אישית יותר), שכל השפעה למטה בעולם הזה היא עיקרית ועצמית יותר מהשפעה בעולם עליון רוחני. כפי שהשפעתו והתקשרותו של הקב"ה בענייני העולם הזה היא עצמית יותר מהארתו בלבד למעלה בגן עדן וכך גם אצל הצדיקים, שדומים לבוראם. וכעת, כאשר רוח הצדיק האישית עלתה למעלה מעלה, יכול כל אחד מתלמידיו להתקשר ולקבל חלק ממש מאותה רוח שנמצאת ומתייחסת אל עולמו, חלק מאמונתו של הצדיק שתהיה אמונתו שלו, מראתו של הצדיק שתהיה יראתו ומאותה אהבה שתהיה אהבתו שלו.

הוסבר עד כאן, כיצד ניתן לקבל מרוחו העצמית של הצדיק, להלן יתייחס הכותב יותר לשאלה: כיצד יכולים החסידים, שעדיין נמצאים בגופם בעולם הזה לקבל מרוח זו. ודבר זה אינו מובן בפשטות. אנו מכירים דרכים לקבל מאנשים אחרים על ידי שמיעת דיבורם, על ידי ראיית מעשיהם, אבל לא מובן כיצד ניתן לקבל ממצייאות רוחנית לבד, שלא על ידי החושים הגשמיים.

כל אחד כפי בחינת התקשרותו וקרבתו אליו בחייו ובמותו. באמת אין כאן קבלה פלאית, כמו על טבעית, אלא המשך בלבד של מה שהיה, רק שהמשך הזה יכול ללכת רחוק יותר ממה שנדמה תחילה. המפתח הוא ההתקשרות אל הצדיק בחייו ואחר כך גם במותו. בחייו, כשהיו שניהם באותו מקום, זה מדבר וזה שומע, זה משפיע וזה מגיב, היתה התקשרות ישירה, בחיות ומידיות שמעבר למילים ולמעשים, אך עדיין דרך המילים והמראות. ולאחר מותו — בזיכרונות של מי שיש לו, בלימוד תורתו ובהליכה בדרכיו ועל פי הוראותיו. קשר שהוא בהכרח מופשט יותר, גם אם חיוניותו פחותה. מכל זה נבנה קשר בנפש, שעל גביו נמשכת רוחו של הצדיק ממש, אמונתו ויראתו ואהבתו. הקשר הזה שלאחר ההסתלקות הוא כמו התקשרות של גן עדן בגן עדן. שהרי גן העדן מגלה את מה שהיה חסום בעולם הזה, בגופים ומושגים גשמיים, ולכן שם דווקא יכולה להיות סוף סוף התקשרות ממשית עצמית; של גן עדן בגן עדן, של רוח ברוח. כאשר רוחו של הצדיק שנפרדה מגופו נמשכת ומתגלה גם בגן עדן שלנו, החסידים. ומי שיכול לקבל מגן עדן שלו, רוח של אמונה ויראה ואהבה, יקבל מעתה גם מרוחו של הצדיק ממש — מאמונתו ויראתו ואהבתו. באהבה רבה, ההתקשרות הזו שממשיכה את רוחו של הצדיק היא באהבה רבה, כי המשכת כל רוחניות אינה אלא על ידי אהבה רבה.

.....

רק אם יכון לקראת אלהיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה, לקבל שלש מדות הללו כדרך שהורהו רבו. כאן הוא מוסיף שאין די בעצם ההתקשרות ואפילו באהבה רבה, שכן אחרי כל ההתקשרות והאהבה, החסיד הזה שרוצה לקבל מרוח רבו נמצא עדיין בגופו ונפשו הבהמית. נכון שרוח הרב היא כעת בגן עדן, משוחררת מהגבלות הגוף, אבל החסיד אינו בדרגה זו. וכדי שיוכל לקבל ממנה הוא צריך לבקוע בדרך כלשהי את מחסומי הגוף והתקשרויות הגוף. ולזה אין קיצורי דרך, צריך לעבוד קשה "בהכנה רבה ויגיעה עצומה." אגב, יש בדרישה זו משהו מיוחד לדרכו של אדמו"ר הזקן (ולדרך חב"ד בכלל) שאין די בהתקשרות אל הצדיק; גם כשהצדיק יכול לעשות לכאורה הכל עבור החסיד, בגשמיות וביחוד ברוחניות, החסיד צריך לעשות עבודה בעצמו, ולהתייגע בה בעצמו. "הכון לקראת אלקיך ישראל" הוא דין כללי, המבואר גם בספרי ההלכה, שאדם צריך להכין את עצמו, בניקיון והכנת הגוף והמחשבה, לפני שהוא ניגש לעבודת ה', בתפילה וכו'. ואף כאן, לקבל מדות אלו פירושו שהוא יעמוד לפני ה' ביראתו ובאהבתו של רבו, כלומר יעמוד לפני ה' בלי החציצה של הגבלת נפשו (הן אהבתו ויראתו שלו, המותאמות למידות שלו), והרי זה כמו לעמוד לפני ה' ממש, לעמוד לפני האין סוף, שרבו רק מייצג ומראה כיוון עבורו.

"הכנה רבה ויגיעה עצומה". כעין זה מבואר בתניא שכדי להגיע לאותה התקשרות, משום שהנפש כבולה ומלובשת בגוף, צריך ליגיעה רבה ועצומה כפולה ומכופלת, שהיא "יגיעת נפש ויגיעת בשר". "הכנה רבה" היא כמו יגיעת הנפש המבוארת בתניא שם, כלומר בהתבוננות רבה, לאורך זמן רב, עד שמשוה משתנה גם באופן שהוא מרגיש את הדברים. ו"יגיעה עצומה" היא כמו יגיעת בשר המוזכרת שם, בביטוש הגוף והכנעתו, שלא יחשיך על אור הנפש. וכיצד מבטשים את הגוף? עלידי הרהורי תשובה בעומק הלב, שהם הם שבירה זו של הסתרת הגוף. ובפשטות כשלא הולכים אחר רצונותיו ותאוותיו של הגוף, כששוברים את המונופול שלו על הרגשות הנפש, עד שלא יסתיר עוד על אור הנפש המלובשת בו.

"כדרך שהורהו רבו", מכוון בפשטות לשלש מידותיו אלו — אמונה יראה ואהבה — שכל אחד מקבל מהם לעצמו בדרך שהורהו רבו. כלומר, שהוא מקבל את החלק ששייך לו, שאותו הוא מכיר מהדרך האישית שהורה אותו רבו בחייו. כי גם אם הקבלה היא מעצמות מידותיו של רבו שלא רק דרך הבנה ושכל, מכל מקום את הכלי והשביל לקבל אותן הוא צריך להכין ממה שהוא יודע ויכול לדעת.

.....

וכמאמר רבותינו ז"ל: "יגיעת ומצאת תאמין". בפשטות הכוונה שגם בזה ישנה הבטחה שמי שיגיע מוצא. למרות שאין זה נראה כך, ביחוד בנוגע להמשכת רוח רבו לאחר ההסתלקות הנדמית כדבר פלא על גבול המופתי, צריך להאמין שכך הוא — אם יגיעת תמצא. ובפרט יש לפרש כאן, "יגיעת" היא העבודה בעולם הזה מול החומר והקליפות הקשות, שהיא עבודה קשה ומייגעת, גם משום שאין רואים מיד תוצאות. "ומצאת", הלשון מציאה דווקא (ולא קבלה וכיוצא) מתייחסת למה שאינו לפי ערך החיפוש והעבודה. שכר הוא תמיד לפי ערך העבודה, הוא תמונת הראי של העבודה ולא עוד, אבל מציאה היא הפתעה, שאינה כלל לפי ערך העבודה שהשקיע. "תאמין" אולי הוא רומז לאותם חיי הצדיק שהם אמונה ויראה ואהבה, המופלגים מערכו ומערך אמונתו ואהבתו שלו. וזו המציאה המובטחת לו אם יתכונן ביגיעה וכו'. כלומר, מה שהוא צריך לעשות

זו היגיעה, והיגיעה היא בהכנסת רוח רבו, עד כמה שידו מגעת, אל החיים הגשמיים. ואז, ימצא מציאה — את האמונה שאינה לפי ערכו — היא אמונת הצדיק.

.....

איגרת זו היא כאמור איגרת תנחומים, אך תנחומים על פי האמת, שנותנת לאבלים דבר של ממש במקום מה שאבדו. וכמובן לא דבר חדש, אלא צד אחר של מה שהיה להם, שמחמת מצבם אינם יכולים כעת לראותו. החסידים שאיבדו את רבם מחפשים אותו היכן שהיה בהיותו בחיים בגופו ומקומו, וכמובן שלא ימצאו שם. באיגרת זו מראה אדמו"ר הזקן לחסידים היכן לחפש ומה לחפש: לחפש את הנפש ולא את הגוף, את האמונה והיראה והאהבה של הצדיק, ולא את חיי החומר שלו; ולחפש לא בתחום חייו וצרכיו הגשמיים של החסיד אלא בתחום עבודת ה' שלו, באמונה וביראה ובאהבת ה' — שם ימצא את אהבתו ויראתו של הצדיק. הנחמה הזו היא יותר מתחליף, היא "כפליים לתושיה", לא רק לגבי המצב שלאחר ההסתלקות אלא אפילו לגבי המצב שלפניה, שהרי מעתה יכולים הם להדבק בו ולקבל ממנו אף יותר משקבלו בהיותו בחיים בגופו.

נכון שישנו חסרון שאי אפשר למלאות, חסרון של הקשר האישי, האבהי, שכל כמה שיסבירו לחסיד ביתרון המופשטות — האיש הזה שהיה לו לאבא, שהיה לו הכל, איננו. לציור האישי, של פלוני בן פלוני הזה יש מקום אחד בלבד — בגוף. מעבר לגוף הוא יכול להיות כל אותם הדברים ויותר — החכמה והתורה והאהבה והיראה — אבל הוא איננו עוד האדם הזה שאהבתי. אדמו"ר הזקן יודע זאת, באופן אישי, שהרי הצדיק רמ"מ היה רבו וחברו, ואף על פי כן הוא מתייחס לנחמה זו כ"כפליים לתושיה". נכון שיש עצב והרגשת חסרון, אבל אלה הם שלבים לגיטימיים בחיי האדם בעולם הזה, שכל אדם עובר גם דרך שם. וכפי שהוא מבאר בתניא "ככל עצב יהיה מותר", השלב הבא יהיה מותר, יותר על מה שהיה לפני העצב. שכן ככל שאדם היה קשור יותר לרבו, ככל שכאבו וחסרונו גדול יותר, גם הקשר שהוא יכול ליצור לאחר נפשו ומאודו לרבו ימצא לפתע את אותה אמונה שהכיר ברבו — בו בעצמו; את היראה ואהבת ה' שהיו לרבו — שהנה הם בו בעצמו — האהבה והיראה שהוא אוהב, והרי אין קרבה ודבקות למעלה מזה.

הכאב והחיסרון לא ייעלם לעולם, אבל אדם צריך ללכת הלאה. כמו הגרעין שנזרע באדמה ונרקב שם, ואיננו קיים יותר וקצת חבל, אבל ככה זה כדי שמהו אחר יצמח; ולא גרעין אחד אלא הרבה, ולא גרעין אלא עץ גדול נושא פירות מתוקים.

.....

בביאור לאיגרת, שנכתב כנראה בשלב אחר, שלא בהקשר הישיר להסתלקות, נוספה גם ההסתכלות השייכת למרחב שמעבר לקשר הישיר, הן מצד הצדיק והן מצד החסידים. להסתכלות זו יש משמעות נצחית, מעבר לזכרון ולהתייחסות האישית, של הארת נשמת הצדיק עצמה, ממקומה העצמי ובכל עוצמתה העצמית — אל נשמות ישראל באשר הם. הארה מקיפה שאינה מוגבלת על ידי גופו של הצדיק ואף לא על ידי הזכרון והיחס האישי שנושאים איתם החסידים, הארה שמאבדת לחלוטין את כל מאפייניה והגדרותיה הקודמים וצומחת מחדש אצל כל מי ששם אל ליבו ללכת בדרכו של הצדיק.

אך גם במשמעותה האישית, כאיגרת תנחומים, ממשיכה האיגרת ללוות אותנו, החסידים, מדור לדור ומרבי לרבי. כי כל מי שחווה את המכה הזו של הסתלקות הצדיק, אין לו ניחומים, מלבד האיגרת הזו, בלשונה ובתוכנה, שמראה לנו בשעות הקשות את מה שהראה רבינו הזקן, את הצד שיש בו נחמה — בכפליים לתושייה.

יום זיכרון // מתוך הרצאה של הרב

המושג "יום זיכרון", "יום שנה", התפתח בקהילות אשכנז, אך גם עדות אחרות קיבלו זאת. זהו מנהג עתיקי-יומין, המופיע כבר בתלמוד (במסכת נדרים). שם נאמר, שברגיל היה זה יום צום, יום של עינוי נפש. כיום המנהג הזה של צום ביום שנה כמעט שאינו קיים; במקומו יש אצל חסידים "יום הילולא" (שמציינים אותו ביי"ש ובעוגה), ואשר מטרתו היא תיקון לנשמה; ואצל הספרדים התפתח המנהג לקיים ביום השלושים וביום השנה סעודות, שבהן קוראים את האידרא ופרקים מהזוהר הקדוש. התרחש כאן איפוא היסט: מיום עצוב של אבל ושל זיכרון ליום של שמחה. האין בכך משום זלזול?

השאלה שצריכה להישאל כאן היא, מה נשאר מן היום הזה? מה עולה ממנו? על המלים "הבוחר בשירי זמרה" (בברכת "ישתבח" בתפילת שחרית) אמר הרבי מקוצק, שהכוונה היא לשירי הזימרה. הקב"ה בוחן מה נשאר מן התפילה, מה אדם עושה עם עצמו אחרי חווית התפילה. האם רוממות התפילה ממשיכה ללוות אותו גם לאחר מכן? או שמא היא חולפת ולא משאירה שום רושם? על מה חושב אדם אחרי התפילה האחרונה של יום הכיפורים: האם על הארוחה שמחכה לו? ומה קורה אתו למחרת אותו יום? מאורע שמשאיר אחריו רושם הוא "מאורע"; ומאורע שאינו עושה רושם, אינו מאורע. מאורע שעובר בלי להשאיר רושם דומה לאדם שנוסע לחו"ל, וחוזר בידיים ריקות, בלי מתנות לילדים, או לאתר בנייה, שאחרי שמפרקים בו את הפיגומים מתגלה מגרש ריק כמקודם, משום שלא בנו שם שום דבר.

הימים שלנו בנויים על מחזוריות, המורכבת משתי תנועות. הזמן מתקדם בקו ישר: אתמול-היום-מחר: אבל גם בקו סיבובי: יום ולילה, שבוע, חודש, שנה. ההתקדמות הכפולה הזו שהוא, DNA יוצרת תנועה שלישית, הקרויה "הליקס", או "סליל לולייני", בדומה למבנה של החומר של החיים.

מה קורה בימים של שמחה או של צום, של חג או של צער? בהיסטוריה האנושית מתרחשים כל הזמן מאורעות שונים, ורובם מתגמדים עם הזמן. אך ישנם דברים שהיו מאורעות אמיתיים, והם חוקקים רושם במקום ובזמן. על חג החנוכה כתוב (שבת כ"ב ע"א), "ולשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה". מדוע לא עשו זאת בשנה הראשונה? משום שאז הם עוד לא ידעו אם זה דבר חולף או דבר של קבע. אם החוויה חוזרת על עצמה בשנה שלאחר מכן, הרי שזה "מאורע".

כשנפטר צדיק מן העולם, קרוביו ותלמידיו נותרים שבורי-לב. אבל יש גם העניין של "הילולא של צדיקים". "הילולא" פירושה "חתונה". בחתונה יש שמחה ויש עצב. בעבר היה מקובל שהכלה בוכה בחתונה (והיה אפילו פולקלור של "מבכים מקצועיים"), משום שהיא נפרדת מן ההורים והפרידה גורמת לה צער. אך בחתונה גם שמחים, ומדוע? משום שהקב"ה הוא שקובע מראש מי יתחתן עם מי: "ארבעים יום קודם יצירת הוולד בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני" (סוטה ב ע"א). שנים רבות חיות שתי הנשמות הללו בנפרד ועתה הנה נפגשו, ושמחת הפגישה עם הנשמה המשלימה היא גדולה. מכאן שפרידה=צער, וחיבור=שמחה. את המעבר הזה בחיים אפשר להבין כך רק אחרי שנים, כאשר האבל יעשה תיקון לנפש, טרנספורמציה שתביא לעליית הנשמה. אבל לשם כך יש צורך בזמן מעבר של ניתוק. תיקונו של כל אבל מתבטא

בכך שכל אבל ייהפך לשמחה. אבל זה אינו קורה בבת-אחת, אלא במשך זמן מסוים, אשר בסופו מקבל התהליך משמעות חדשה.

בפרקי אבות נאמר "הילודים למות"; אבל מייד אחרי זה גם נאמר, "והמתים לחיות". התפיסה הזו באה לידי ביטוי בברכת "מחיה המתים" שבתפילת שמונה-עשרה, שהיא גם ברכת הגשמים והגבורות. יש מחזוריות בחיים; כשם שיש מחזוריות בעולם המוחשי: חרישה, זריעה, השקיה, צמיחה, קצירה וכו', כך יש מחזוריות של גדילה, צמיחה, כמישה, מוות ותחייה. לא תמיד אנו מודעים לעוצמת הדברים. אנו רואים את השמש זורחת בכל בוקר, ולכן איננו מרגישים שיש בכך משהו מיוחד; אבל מה חש אדם הראשון? כשהוא ראה את השמש זורחת, הוא שמח; כשהוא ראה אותה שוקעת, הוא חש שהעולם נגמר; והנה הוא ראה אותה זורחת שוב למחרת!

ברכת "מחיה המתים" היא בתוך ברכת "גבורות", כמו המחזור של התפילות לגשם ולטל, משום שהחיים הם מחזוריות. כשאדם יוצא לשדה אחרי הקציר הוא רואה שהכל יבש ומת; אבל הוא יודע שזהו רק קטע אחד ממחזור גדול יותר. החיים והמוות אינם שני הפכים: הם המשך, הם עלייה והכנה למדרגה יפה יותר, כאשר בין מדרגה למדרגה יש תקופה הכרחית של מעבר, של הבשלה.

מה עושים איפוא ביום-שנה? במקום לשבת עם כוס התרעלה, צריך להפוך אותו לנושא של חיים, של צמיחה. החיים והמתים עוברים תקופה של זיקוק כדי לעבור לשלב גבוה יותר. אנו מאמינים שכל מוות שמתרחש צריך להיות התחלה של חיים, וכך צריך להתייחס אליו. במציאות, דברים עוברים שינויים, והשינוי מביא עמו כאב. אבל השאלה היא, "מה יהיה בהמשך?" "מה יצמח מזה?"

אם המאורע אינו "מאורע", סופו של המת להישכח. אבל אם אכן היה כאן מאורע, הרי שיום הזיכרון לא נשאר בגדר של חלל ריק, או צל וצלמוות, שבו המאורע העכשווי מכסה באבק את מה שהתרחש קודם. הכל תלוי במהות הפיכתו של "יום הזיכרון" ל"יום תיקון". זהו הדבר הנכון לעשות. אם שתלתי משהו בסדק באדמה, הרי שהסדק הזה אינו סתם סדק אלא בסיס ליצירה ולבריאה חדשה. ואז יום הבכי יכול להפוך ליום של שמחה. מה עושים כאשר קוטפים זית טרי מן העץ? עושים בו סדק, וזה מה שהופך את הזית ממר למתוק. וזה מה שאנו מצווים לעשות: להפוך את המר למתוק. בזהר כתוב: "אלה שהפכו רע לטוב ומר למתוק, אלה ייכנסו לגן עדן".

לא להשתמט // התוועדות ג תמוז תשס"א

הרבי מליובאוויטש היה ללא ספק אדם גדול, אבל אין אני רוצה להתמקד בגדולתו - לא על גדולתו בתורה, לא על גדולתו בחכמה, ולא על הבנתו בענייני העולם, ואפילו לא על מעשים שעשה. זאת, על אף שהרבי עשה דברים שהיו מעבר לגדרים של סתם אדם, דברים שהיו מופלאים ורחוקים.

אחת הסיבות שיש עניין לקרוא בסיפורי צדיקים, היא כדי לדעת עד להיכן אנשים יכולים לגדול. בארץ הליליפוטים כל מי שיותר גדול מהשני בחצי מילימטר נקרא אדם גדול; אך אין זו אמת - אמנם הוא יותר גבוה בקומה והוא יותר ניכר לעין, אבל בסך הכל הם כולם גמדים קטנים. כאשר בן-אדם חי בתוך עולם משלו, בו יש רק בריות קטנות - הוא לא יודע שאפשר לגדול, מפני שהוא מודד את עצמו לפי השכנים שלו. חשוב מאוד שנכיר מהו קנה המידה שלנו, ושנדע עד היכן מסוגל בן-אדם להגיע.

העשייה איננה נגמרת בכך שהאדם ממלא את החובות הכתובות בספרים - אפשר לגדול הרבה מעל ומעבר לזה, והקריאה והעיסוק בסיפורי צדיקים מביאה להתעוררות לעצם העניין. וככל שזמן המאורע המסופר קרוב יותר לזמן שלנו ולדור שלנו, הסיפור עושה יותר רושם, מפני שאין זו עדות רחוקה, וכן ישנה גם קרבה שבלב - הנה בדור הזה ובזמן שלנו יכול להיות אדם גדול שכזה. כך אני יודע שאפשר לגדול, ולאן צריך לגדול.

כדי להסביר מה רצה הרבי, אפשר לומר זאת במילים קטנות ואפשר במילים גדולות. במילים קטנות - הוא רצה להפוך את העולם; ובמילים גדולות - הוא רצה להביא את המשיח. הדברים אינם שונים במהותם זה מזה, אלא רק בסגנונם. מבחינה זו - הרבי לא הצליח בסופו של דבר לעשות את מה שהוא רצה, מפני שהעולם עוד לא נגאל. הרבי רצה הרבה יותר

מאשר שיהיה עוד יהודי אחד שומר מצוות; אמנם היה חשוב לו שעוד ילד אומר 'מודה אני' ושעוד יהודי יניח תפילין, אבל לא זו היתה המטרה, לא זו היתה תכלית המכוון. המטרה העיקרית היתה להפוך את כל העולם כולו, ואת העולם היהודי בתחילה, ולהביא לימות המשיח.

אומרים שביום ההסתלקות מתעלה הנשמה למעלה עליה אחר עליה, ועל כן - העניין של הרבי, הקריאה שלו, הרצייה שלו, הניסיון שלו - כל אלו עדיין עומדים, ומתגברים מדי שנה. כל הדברים הטובים שנעשו - לגרום למישהו להתפלל, ולמישהו שיגדל זקן - הם באמת דברים טובים, אבל כל הדברים הללו עדיין לא מגיעים למה שצריך לעשות - להפוך את כל העולם, לגאול את כל העולם.

עם ישראל נקרא בתורה - ובכינוי זה השתמש הרבי פעמים רבות - "צבאות ה'" (שמות יב, מא), כלומר: הצבא של הקב"ה. כל היהודים נכללים בצבא של הקב"ה, כולל גם את כל היהודים בימינו.

בתוך הצבא הזה, כמו בכל צבא, יש אחדים שהם ג'ובניקים ויש אחדים שהם בטלנים גמורים, יש כאלה שעושים דברים אחרים ויש המון משתמטים ולא מעט עריקים (גם חלק מן המשתמטים מצבא ה' עושים זאת באמתלא ש'תורתם' אומנותם'. זה לא נאמר רק לגבי צה"ל).

מאז יציאת מצרים אנחנו הצבא של ה' ההולך במסע. אמנם עברנו זמן מסוים וחלק מסוים מן המסע במדבר, אבל אנחנו עדיין נמצאים במדבר. בהתחלה היינו במדבר קטן - במדבר סיני, ועכשיו אנחנו נמצאים במדבר מסובך יותר, שנקרא 'מדבר העמים'; ובתוך המדבר הזה אנחנו הולכים כבר יותר מאלפים שנה. כשאנחנו הולכים בתוך המדבר הזה, אנחנו צריכים ללכת כמו שכתוב בספר במדבר: בנחשים והעקרבים אין צורך להילחם - הענן מטפל בהם, החיות הרעות - בורחות לכל עבר, והאויבים לא מעיזים בכלל לחשוב עליהם, למה? כי הם הולכים כל הזמן במבנה צבאי. העם הולך לכבוש את המציאות, את העולם - זהו המבנה הצבאי של הקב"ה, הקב"ה הולך לפני האנשים האלה. צבא ה' הולך בתור יחידה קרבית מסודרת ומאורגנת. כך העם הולך וכך הוא עומד, וכך הוא שומר את עצמו. הוא עושה מלחמה נגד כל ה'תהו ילל ישימוך' (דברים לב יד), הוא עושה מלחמה נגד המדבר, הוא עושה מלחמה נגד כל הכוחות של הרוע ושל הטומאה ושל מצרים. אנחנו הצבא של הקב"ה, והמלחמה בכוחות שפועלים נגד התגלותו היא המלחמה שלנו.

המלחמה לכיבוש העולם ולגילוי הקב"ה בעולם עדיין נמשכת, אבל איפה נמצא עכשיו הצבא של הקב"ה?! איפה נמצאים צבאות ה'?! אנחנו צריכים שוב להתארגן וללכת ביחד, ועכשיו אנחנו הולכים במדבר הרבה יותר גדול, במדבר הרבה יותר קשה. לכל נחש במדבר שלנו יש עכשיו מצלמת טלויזיה, לכל עקרב יש מיקרופון, ולכל מיני שרצים יש להם עט ביד. כל אלה הם המורים, המחנכים, המדריכים של יותר מחצי עולם, בזמן שהחצי האחר הוא אפילו לא במדרגה הזו. ולמרות כל זה אנחנו צריכים ללכת בתוך העולם הזה, בתור מחנה של צבא ה' ולהלחם את מלחמת ה'.

הרבי דיבר כל הזמן על כך שאסור לנו להמשיך להזדחל, ועל כך שכל אחד הולך לעצמו, בלי לדעת לאן ומדוע. במשך ארבעים וכמה שנים הוא עבד יומם ולילה בלי רגע של מנוחה, בלי רגע של הפסקה ובלי שום דבר אחר - כדי להעיר ולהזיז את האנשים, ולהביא אותם להתחיל ללכת, ולדעת שהם הצבא של הקב"ה. להבין שאל תוך הצבא הזה צריך למשוך בחזרה את כל המשתמטים והעריקים, את כל אלה שעושים את עצמם מתים, ואת כל אלה שהם חצאי מתים - את כולם צריכים למשוך ולהכניס, ולהתחיל שוב להתקדם כמחנה.

להיות חייל בצבא זה לא דבר פשוט. העניין של צבא הוא שלוקחים מישהו שבוכה שהוא לא יכול ללכת יותר, שמים לו חגור של 15 קילו, ואומרים לו לרוץ עם זה וללכת יותר קילומטרים ממה שהוא חשב שהוא יכול ללכת כל החיים שלו. זוהי המשמעות של צבא.

כמה זמן לוקח ללמוד לפרק נשק, להרכיב אותו ולשמן אותו? זה מצריך זמן ותרגול. ומה קורה אם זה לא נעשה טוב? אז אומרים לחייל לשבת עוד קצת ולעשות את זה שוב. גם אם הוא לא רוצה לעשות את זה, והוא עייף מדי והוא כושל מדי והוא רוצה כבר להרדם, אבל הוא יודע שהוא צריך לעשות את זה כדי להיות חייל טוב. כמו בכל צבא, התרגילים לא תמיד נשמעים כמו עבודה גדולה ומועילה, אבל תמצית הדבר היא שתלכו ותרוצו.

בכדי להעיר מחדש את הצבא צריך מקומות שישמשו מעין 'בתי ספר צבאיים'. בבית ספר צבאי מכשירים אנשים בתקווה שיהיו קצינים. לא כל מי שהולך לבית ספר צבאי נעשה לקצין, אבל מנסים להכניס להם את העניין הזה, כך שלפחות כל אלה שנכנסים לשם ירצו את זה. כולם עוברים את האימונים, ויודעים שבסופו של דבר הם אמורים ללכת ולהיות חיילים מוצלחים. הם לא

אמורים ללכת אחר כך ולשבת לנוח עד שיהיה להם מצב רוח. הם לומדים כל מיני דברים שיכינו אותם, והמגמה והמטרה והתכלית של כל אלה היא כדי שהם יהיו חיילים. בשביל זה שולחים אותם לשם, בשביל זה הם יושבים ארבע שנים או יותר מארבע שנים, ויושבים וסובלים - על מנת להיות חיילים.

העניין הוא שלא מספיק שלכל אחד יהיו קוצים באחוריים, כדי שיהיה אפשר להתחיל לזוז ולא להישאר במקום צריך לפחות חנית. זה אומר בסך הכל שכשאנשים מתחילים ללכת ויש להם דרך מסוימת ללכת בה, אז יש דברים שצריכים לעשות בתוכה: יש יעדים מבוצרים ויש יעדים לא מבוצרים - וצריך לכבוש אותם. כל מה שנדרש לעשות הוא בתוך התחומים הללו.

ארור אשר לא יקים...

יש מצווה שמנוסחת בתורה בצורה שלילית: "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" (דברים כז, כו). המשמעות של 'להקים את דברי התורה' זה לא רק לקיים את המצוות, אלא יש מובן חשוב יותר - צריך שהתורה תעמוד, שתהיה קיימת, שתהיה קוממיות. ומי שלא עושה את זה - לא מתייחסים אליו בסובלנות, ואומרים לו: 'אולי אתה לא עשית מספיק, ובעזרת ה' הנכדים שלך יעשו את זה במקומך', אלא במעמד כל ישראל קיללו אותו ב"ארור"! ארור מי שלא יקים את דברי התורה הזאת! על הדבר הזה אנחנו התחייבנו כולנו כאשר באנו לארץ. זכינו בימינו לבוא לארץ ולשבת כאן, ובמקום לעשות מה שאמרו לנו אנחנו יושבים ודנים האם משהו קיים מצוות לא תעשה מסוימת, כאשר הוא בכלל לא עושה את הדבר שעליו כל העם כולו אמר אמן. כל ישראל אמרו על זה אמן.

כתוב שכשם שנאמר בהר גרוזים ובהר עיבל 'ארור' כך נאמר גם 'ברוך' שברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת אבל כדי שאנשים לא יתחילו לחשוב שעל ידי זה שהם הניחו תפילין היום הם קיימו את העניין הזה אז אומרים להם את זה בלשון הכי גסה, הכי חריפה והכי נוקשה: "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת". זוהי

האחריות הכוללת של כל ישראל ושל כל אדם מישראל, שאומרים לו את זה בלשון הכי ברורה, הכי חלקה והכי נוקשה שאפשר להגיד; אי אפשר להגיד יותר מוחלט מאשר 'ארור'. זה העניין של כל אותם האנשים שיצאו מארץ מצרים וששייכים לצבאות ה'. הם האנשים שיצאו על מנת להלחם את מלחמות ה', ללכת ולהקים את דברי התורה הזאת. המטרה הסופית יכולה להיות השפעה על כל העולם, ואם יש עוד עולמות - אז אנחנו נלך גם הלאה, אפילו עד אלפא קנטאורי. אבל בינתיים, אנחנו צריכים להתעסק בכדור הארץ, ועוד קודם לכן - אנחנו צריכים להתעסק באזור שלנו, במקום שלנו ובמדינה שלנו. העסק לא מתקומם מעצמו, ולא גדל לבד.

העניין הזה מוטל לא על 'ההם', 'האחרים', 'האנשים ההם', 'היהודים ההם', 'הצדיקים אשר בארץ המה' - הדבר הזה מוטל על אלה שנמצאים אתנו. זה הנוסח של משה רבנו שעדין עומד וקיים תמיד: "אתנו אנחנו אלה פה היום" (דברים ה' ג') - זוהי חזרה אחר חזרה, כדי שאף אחד לא יתחיל לחשוב שמדברים עם מישהו אחר. לא מדובר עכשיו על האחרים, על השכנים, על המתים, ולא מדובר על הצדיקים. מדובר על האנשים האלה שיושבים ומתגרדים כעת, היום, כולנו חיים, עם הבעיות שלנו, עם הצרות שלנו, עם העניינים, שלנו עם העקמומיות שלנו - ועכשיו. 'ה' אלוקינו כרת עמנו ברית בחורב. לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת, כי אתנו אנחנו אלה פה היום כולנו חיים'. בלי שתהיה שום אפשרות לעקוף את זה, לאלה מדברים, ל'אתנו אנחנו אלה פה היום'.

מסע ההרפתקאות של האני // ראיון של הרב למגזין 'פרבולה'

ש: נאמר שהקב"ה ברא את האדם "בצלמו" (בראשית א כז). הדרך היחידה שבה אפשר להבין זאת היא שהאדם נברא באותה קנה מידה ובאותה מדרגה. אותו רעיון בא לידי ביטוי גם בכך שה' אמר (שם, פסוק כו): "נעשה אדם"; נאמר שהוא קרא לכל הבריאה: "הבה נשתתף כולנו", וכל חלק וחלק של הבריאה נתן משהו מעצמו לבריאת האדם. אבל מהי משמעותו של כל היקום כולו? והלוא למדנו שיש עולמות בתוך עולמות!

ת: המדרש (בבלי חגיגה י"ב ע"א) מספר שאדם הראשון נברא גבוה, שהוא הגיע מן הארץ עד השמים, והקב"ה הניח עליו את ידו וכיוון אותו לגודל מסוים. אנו מאמינים שהאדם הוא יצור רב־רבדי, שיש בו כמה וכמה קומות, זו למעלה מזו. אבמל ישנה נקודת ה"אני", ונקודה זו מצויה על עמוד המגיע מן האדמה עד שמי השמים. אפשר לומר שמודעות עצמית ודימוי עצמי הם מדרגה מסוימת בעמוד הזה. ילדים קטנים חיים, אולי, כמעט לגמרי ברובד הפיזי; בהמשך עשוי האדם לעלות למדרגה קצת יותר גבוהה, פחות גופנית ואף בלתי גופנית לחלוטין. גם העמוד עצמו יכול להיעשות יותר ויותר גבוה, כלומר: ה"אני" יכול להגיע למדרגות יותר ויותר גבוהות. כאשר ה"אני" נמצא במדרגה מסוימת אדם יכול להבין רק את אותה מדרגה. המילים שבהן הוא משתמש והרעיונות שהוא יכול לדבר עליהם קשורים אך ורק לדימויים ולמחשבות השייכים למדרגה הזו. האנושות בכללותה מצויה פחות או יותר באותה מדרגה. לכן אחת הבעיות של נביא, מכל סוג שהוא, היא שהוא איננו יכול לספר את מה שהוא רואה, משום שאין מילים שיוכלו לתאר את מה שהוא חווה ומבין, ולכן הוא חייב לתרגם את התחושות וההבנות שלו לדימויים ותמונות סמליים.

ש: האם היית מגדיר את האדם השלם כמי שיכול לראות, ואף למעלה מזה: להיות, ביותר מאשר עולם אחד?

ת: כל אדם, מעצם הגדרתו, חי כל הזמן ביותר מאשר עולם אחד: אנו חיים בעולם הרגש, בעולם המחשבה וכן הלאה. נוסף על כך יש בינינו כאלה אשר תופסים, לפחות במידת־מה, קיום שהוא מעבר למישור השכלי הטהור, ויש שהם מוצאים דרך אל עולם או עולמות המצויים מעלינו. אבל בשביל רוב בני האדם הקיום הוא רק המצב ה"אמפיבי", בין המישור החומרי לגמרי לבין המישור השכלי־הרגשי. פה ושם יש אנשים המסוגלים להגיע מעבר לזה בצורה שלמה יותר, אבל אנשים כאלה עשויים להופיע אולי פעם בדור. אדם כזה כמו איננו שייך לקיום הרגיל, אבל לא משום שאין לו גוף פיזי, אלא משום שגופו הפיזי הוא אך ורק מה שהוא אמור להיות, דהיינו: חלק קטן ממכלול הווייתו; רובם המכריע של בני האדם הרי הם כמו מי שירש גורד שחקים אבל הוא חי רק בקומה הראשונה שלו, ולעתים אף במרתף.

ש: האם אתה אומר שלרוב בני האדם יש רק גוף פיזי?

ת: כל אחד ואחד מאתנו ירש את כל הבניין כולו, אבל רוב בני האדם נשארים במרתף; יש אנשים שעולים לקומה הראשונה, ומעטים העולים אף גבוה יותר. אפילו טיפוס על הר בדרך הפשוטה ביותר כרוך בעמל רב; ובאשר לעלייה שדיברנו עליה, המעבר מקומה אחת לזו שמעליה, אמנם יש לנו פוטנציאל מולד לעשות זאת, אלא שהדבר דורש כמות הגונה של אימונים. נביא דוגמה

מתחום אחר: נראה שכל בני האדם ניחנו ביכולת המולדת המופשטת והמורכבת ללמוד קרוא וכתוב, ובכל זאת אדם זקוק לתקופת אימונים כדי לממש את הפוטנציאל הזה.

ש: האם אדם יכול לעבור מן המרתף אל הקומה שמעליו בכוחותיו שלו — או שהוא זקוק למדריך, למורה?

ת: מורה יכול תמיד לעזור מאוד. תיאורטית הטיפוס הזה אפשרי באופן כמעט עצמאי, משום שהוא טבוע בכל אחד ואחד מאתנו; אבל למעשה רוב האנשים אינם יכולים לעשות זאת בלי עזרה. יש אנשים שיש להם מורים חיים ואחרים שהמורים שלהם כבר מתו, אך כך או כך יש להם מורים. כמה בני אדם לומדים קרוא וכתוב בכוחות עצמם?

ש: רובנו זקוקים, אם כן, למדריך.

ת: אנו זקוקים למישהו שכבר עשה חלק מהדרך ויכול להראות לנו איך לעשות זאת ומה אפשר לעשות. יש אנשים שיש להם נטייה טבעית לעלייה הזו ואחרים שצריכים לעבוד קשה יותר. זאת ועוד: אמנם יש קווים מנחים שמתאימים פחות או יותר לכל אחד, אבל לכל אדם יש דרך גדילה משלו. איננו זהים אלה לאלה — אלא אם כן הגענו לנקודה הגבוהה ביותר של הווייתנו שהיא, ככל הנראה, זהה אצל כולנו.

ש: מהי הדרך היהודית לעלות מקומה לקומה? יש הרבה מאוד יהודים מבקשי דרך שאינם מצליחים למצוא שיטה, וגם יש כל כך הרבה יהודים שהולכים לזן בודהיזם או לסופיזם, משום שלא נראה להם שיש מישהו במסורת שלנו שיוכל להדריך אותנו כיצד לגדול.

ת: יש לכך שתי סיבות. הסיבה הראשונית היא היסטורית ומעשית. הסיבה ההיסטורית היא שהיו תקופות ארוכות מאוד שבהן מספר האנשים ששאפו לכך היה קטן מאוד. רוב מבקשי ההרפתקאות מחפשים הרפתקאות אופקיות, ואילו בעלי השאיפות העמוקות הם תמיד מעטים. ההיסטוריה רצופת התלאות של עמנו גרמה לכך שרבים מן המורים והתלמידים נעלמו מן העולם, ביחד עם עוד הרבה

דברים אחרים. והצד המעשי הוא שאמנם תמיד יש מורים כאלה, אבל בדרך-כלל הם אינם מופיעים בספר הטלפונים. ויש סיבה נוספת, עמוקה יותר. המסורת היהודית סוברת שאמנם יש שיטות שונות להגיע לתשובות ואף לרכוש כוחות של קדושה, בהרבה רבדים, אך השאלה היא — לשם מה? ראיית עתידות, רחיפה באוויר, "ראייה רוחנית" וכל כיוצא בזה הם דברים שבוודאי אפשר להשיגם בדרך מסוימת של התפתחות. אך האם באמת צריכה להיות דרך שיטתית של צמיחה רוחנית, דרך שאפשר ללמוד וללמד אותה? בשביל מה זה טוב? אדם יכול לגדול פי-שניים, פי-שלושה או פי-עשרה באופן רוחני, אך הדבר היחידי שמעניק לזה ערך הוא לא הצמיחה הרוחנית כשלעצמה אלא עבודת ה'; הצמיחה הרוחנית יכולה להיות תוצאה.

ש: על פניו נראה שעבודת ה' איננה דבר מספיק; אדם יכול לעבוד את ה' כל ימיו ולומר תהלים כל עוד נשמה באפו, ולא להתקרב לקב"ה כלל.

ת: כאן אנחנו נוגעים בנקודה תיאולוגית יסודית. אנו מאמינים שהקב"ה הוא אינסופי ולכן שום אדם, ולא משנה עד כמה הוא גדול וכמה צמח והתפתח, לעולם לא יוכל להתקרב אליו. בין

הנשמה האנושית הגדולה והנשגבת ביותר לבין ה' יש תהום בלתי עבירה. ליתר דיוק, התהום הזו עבירה רק מכיוון אחד: הקב"ה יכול להושיט, כביכול, יד לבני האדם המצויים בעבר השני ולעזור להם לצלוח את התהום. ואילו האדם לעולם יישאר כמעט באותו מרחק; גם אם יהפוך לגדול שבגדולים ולנעלה שבנעלים, עדיין הוא יציר נברא. השאלה האמתית היא אפוא — כיצד מדלגים על פני התהום הזו? מה שאני כאדם משיג זה עניין אישי בלבד, והגדולה שאדם יכול להגיע אליה איננה פועלת אך ורק לטובתו. כמו בחוק התגובה של ניוטון, גם כאן אי אפשר לגדול בכיוון אחד בלבד: כל צמיחה כרוכה תמיד בסיכון. ככל שאדם שואף להגיע יותר למעלה כך הכוחות של מטה מושכים אותו חזק יותר; כל תנועה לכיוון הטוב מאוזנת בתנועה מקבילה לכיוון של הרע. חכם אחד ניסח זאת להפליא: בכל יהלום, הוא אמר, יש חלק שהוא יהלום וחלק שהוא אבן פשוטה שבתוכה גלום היהלום. ככל שהיהלום גדול יותר כך האבן הנושאת אותו היא עוד הרבה יותר גדולה. אכן, הספרות שלנו מלאה בסיפורים על אנשים פשוטים, בורים ותמימים שזוכים, לפעמים, לעשות את הקפיצה הזאת, בעוד שאנשים בעלי נשמות גדולות באמת אינם מצליחים להתגבר על בעיותיהם, שמקורן בממדים הגדולים של אישיותם. השאלה הנשאלת היא, אפוא: מה עלי לעשות כדי להשיג את ההישג האחד, ההישג הגדול היחידי?

ש: האם הקפיצה הזו איננה תהליך?

ת: כן, אבל זהו תהליך בלתי רציונלי, למעלה מטעם ודעת. ובדיוק בגלל זה עלינו לעשותו בכל יום ויום, אולי גם בכל רגע ורגע. כמעט לא ייתכן שאדם שעושה כך לא יגיע, אגב אורחא, גם לגדולה. ואולם יש אנשים המשתמשים בכל כוחותיהם בבלידעת; בעוד שאחרים, שיש להם הרבה יותר ידע, לעולם אינם מצליחים לעשות זאת. זה מחזיר אותנו למה שאמרנו בתחילת הדברים: אדם יכול להיות גדול ודגול, להיות נברא בצלם אלוקים, אבל כל זה לא יחסן אותו מפני חטאים.

ש: עדיין, התעלומה היא — איך. כדי להיות שלמים עלינו לצאת לדרך מתוך אחדות כלשהו בתוכנו. ואם אדם רואה ששכלו הולך בכיוון אחד, גופו בכיוון אחר, ורגשותיו בכיוון שלישי, כיצד יוכל לאחד את כולם?

ת: אמת. וכאן נעוץ אחד ההבדלים העיקריים בין נוסחאות או דרכים רוחניות שונות. על מסורות רוחניות רבות מהמזרח הרחוק, כמו הזן בודהיזם שהזכרת קודם, אפשר לומר שהן רוחניות חילונית, משום שעיקר עניינן הוא בצמיחתו של האדם, בהארה שהוא עשוי לזכות לה. יש הרבה צדדים דומים בינן לבין היהדות, אבל אחד ההבדלים העיקריים הוא בכך שהרוחניות שבתורות הללו היא רוחניות אנתרופוצנטרית. גם כמה מגדולי מורי הדרך ביהדות הדגישו פחות את יחסי האדם עם האלוקים, והרבה יותר — את השאלה מהו האדם. וכפי שאמרתי, היה גם ויכוח בשאלה האם עבודה שיטתית על צמיחה רוחנית תוליד, בסופו של דבר, משהו מעבר לצמיחתו של הפרט.

ש: כאשר אני יושבת פה ומקשיבה לך אני מרגישה קצת יותר אסופה, כאילו ראשי וגופי אינם כל כך נפרדים. וזה מלווה בתחושה חזקה יותר של נוכחות. מהו התהליך הזה?

ת: ביסודו של דבר שני המרכיבים הללו אינם אויבים. אנחנו מדברים עליהם כעל חלק בעל ידע וחלק חסר ידע. אחת הבעיות היא, כיצד מעבירים ידע למישהו שבמובן מסוים הוא טיפש? הבעיה של הגוף והנשמה — ולא רק של הגוף, אלא גם של אותו חלק המכונה בשם 'הנפש הבהמית' — היא כיצד להגיע להבנה הדרושה. רבים השתמשו במשל של אדם הרוכב על סוס. בתחילה ייתכן שלא תהיה ביניהם כל תקשורת — לא איבה, אלא רק חוסר הבנה; אך עם הזמן הולכים הרוכב והסוס ומתקרבים זה לזה, עד שהם מתחילים להבין זה את זה. פרש טוב אינו צריך להצליף בסוסו: הוא והסוס נעשים, כביכול, יחידה אחת. כאשר הנשמה והגוף, וכל חלק מחלקיו, נעשים יחידה אחת, הם למעשה עוזרים זה לזה. פרש לעולם לא יוכל להשיג בכוחות עצמו את מה שיוכל להשיג ביחד עם הסוס. הנשמה זקוקה לגוף משום שלגוף יש כוחות כבירים המחזקים אותה. או, אם נחזור למשל הבניין, הגוף הוא היסודות, והוא חזק מאוד משום שהוא אמור לשאת את המבנה כולו.

ש: אבל אם האלוקים, כפי שאמרת, הוא זה שצריך להושיט את ידו, מהו החלק שלנו?

ת: אחד התנאים הראשונים הוא להקשיב. הקב"ה כל הזמן מדבר אלינו. הבעש"ט אמר: "הקול שבתוכי לעולם אינו פוסק". הקול הזה נשמע כל הזמן, רק שאנחנו הפסקנו לשמוע אותו. זו תופעה המתרחשת לא בתוך הזמן, אלא בתוך הנצח. העבודה שלנו היא להיות נכונים להקשיב. יש רגעים מסוימים שבהם אדם זוכה במתנה. לפעמים זה רק רגע קט, לפעמים זה יכול להימשך יום שלם או כמה חודשים. בדרך כלל זה איננו מחולל שינוי ברקיימא: זו רק מתנה, מעין הלוואה. על דרך משל אפשר לומר שזה כמו המחאה על סך מיליון דולרים שנותנים לו לאדם בתנאי שאחרי זמן־מה הוא יחזיר אותה. השאלה האמתית היא, איזה שימוש אפשר לעשות בזה בינתיים? לפעמים אנחנו מקבלים מין "המחאה" גדולה שכזו, אלא שעלינו להחזירה. לפעמים יש לאדם "מזל של מתחילים". פעם, בראשית דרכי, סיפרתי לאחד המורים שלי על חוויות שהיו לי, והוא אמר: "דע לך שהדברים האלה נמשכים רק זמן־מה; אין כל דרך לדעת כמה זמן, אבל זה נגמר. הדבר המשמעותי היחידי שביכולתך לעשות הוא להשתמש בהם. אם לא תשתמש בהם הם ייעלמו, וישאירו אותך בערך באותו מקום שבו היית לפני כן". אכן, פעמים רבות אדם מקבל, כ'מתחיל', הרבה יותר ממה שהוא משיג אחרי שנים של עבודה, ולפעמים מתעוררים בו געגועים לאותם ימים שבהם יכול היה להשיג דברים כל כך הרבה יותר בקלות. איננו יודעים מדוע או מתי אדם זוכה במתנה שכזו, אך כאמור, זה רק בגדר הלוואה הניתנת לזמן קצוב. הרמב"ם, בדברו על הנביאים, אומר) בהקדמה למורה הנבוכים) שהאנושות היא כמו קבוצת אנשים בלילה אפל. מדי פעם מבריק ברק, ואז אדם מבין היכן הוא נמצא כי הוא רואה את כל מה שמסביבו; אבל אחרי רגע קט זה נעלם. זהו המשל של הרמב"ם לנבואה. במדרגה נמוכה יותר כמעט כל אדם זוכה במתנה שכזו; לפעמים רק פעם בחיים, לפעמים לעתים הרבה יותר קרובות, אבל תמיד זה משהו יוצא מגדר הרגיל. אין כל דרך להבטיח שזה יקרה בכלל, או שזה יקרה שוב, ולפעמים זה מאכזב מאוד. אדם מחכה ומצפה ומתכונן...

ש: האם הדבר החשוב ביותר הוא להשתדל להיות פתוחים?

ת: זה מועיל רק עד גבול מסוים, אבל בין שזה מגיע ובין שלא, יש ביהדות הרבה דרכים להפוך ל"כלי". היה מי שהמשיל את זה לכינור שמנגנים בו: קודם כול יש לכוון את הכינור, ורק אז

אפשר יהיה לנגן בו. מה אפשר לקבל מכלי שהוכן למחצה, לשליש או לרביע? יש האומרים שכל היהדות כולה אינה אלא הכנת הגוף והנפש לקראת היכולת הזאת. יש כמה דברים הנאמרים שוב ושוב, הן במסורת שלנו והן במסורות אחרות. אחד מהם, המודגש במיוחד במקומות הרבה, הוא שהסכנה הגדולה והנוראה ביותר היא החשיבה על עצמנו. הריכוז העצמי נחשב כמעט כהגדרה של הרע. מבחינה מעשית ורוחנית, ככל שהאגו שלי מניע אותי פחות, מכל הבחינות, כך אוכל יותר להפוך ל"כלי", לקבל את מה שיש. זה ישנו, זה נמצא באוויר, ולי צריך להיות כלי שיוכל לקלוט את זה. יש לנו נשמה והיא קיימת בכולנו, בכל אחד ואחד מאתנו. אלא שאנחנו עושים הרבה יותר מדי רעש. אם אני כל הזמן מקשיב רק לעצמי, לא אוכל להקשיב לשום דבר אחר שעובר דרכי. זהו חלק אחד של העניין. החלק האחר הוא יחסיו של הפרט עם הזולת. זאת ועוד: לפעמים אני יכול לעשות משהו שהוא טוב כשלעצמו, אבל הוא לא דבר שאני אמור לעשותו. לפעמים אני מנסה ומנסה לעשות משהו שאיננו הכרחי עבורי, ובתוך כך מזניח את מה שחיוני לי. כמו בכלי נגינה: אדם אחד יכול להידמות לכינור, האחר לצ'לו.

ש: ומה משיג האדם השלם?

ת: הייתי אומר שהוא מגיע למלוא קומתו. כלומר: הוא יכול לנוע בכל הסולמות של כל העולמות התואמים את נשמתו. השלם יכול לנוע על הסולם הזה בימי חייו, בעודו קיים, לעבור מן המישור הפיזי לשמייהשמים ולהבין כל מדרגה ומדרגה באמצעות כלי החשיבה והדימויים שלו. הוא עובר מרקיע לרקיע, או מן הארץ לשמים, ובכל מקום הוא מרגיש בבית. הייתי אומר שיש לו תודעה המקיפה את היקום כולו, לא רק את המישור האופקי. השלמות איננה רק ההגעה למדרגה מסוימת, כגון מדרגת המלאך, אלא היא גם היכולת להימצא בשניים, שלושה, חמישה ועשרה אופנים של קיום והבנה. זהו קיום רב־רבדי. כאן המקום לסיפור קצר. מסופר על שני אנשים גדולים, אב ובנו; שניהם היו מנהיגים גדולים, והאב היה אחד האישים הגדולים ביותר של תקופתו. יום אחד הוא עבר ליד בית בנו ושמע בכי של תינוק. הוא נכנס ומצא את התינוק בוכה, ואת בנו — אבי התינוק — יושב ליד העריסה במצב של דבקות גמורה. האב הרגיע את התינוק, ולאחר מכן טלטל את בנו ואמר לו: "בני, לא ידעתי שיש לך הכרה כל כך מצומצמת; כשאני מצוי בדבקות עמוקה ביותר, עדיין אני מסוגל לשמוע מעופו של זבוב".

ש: האם האלוקים זקוק לשלמות שלנו? האם האלוקים מחפש ומבקש את האדם? בתקופה שבה נראה שהכול מידרדר, בשעה זו שאפשר כמעט לקרוא לה "קץ הימים", האם יש צורך קוסמי באדם בעל מודעות?

ת: מסובך להגדיר את תקופתנו. מבחינה מסוימת הדברים נעשים יותר ויותר גרועים, אך מבחינה אחרת יותר ויותר אנשים מודעים לכך. זאת ועוד: בכל דור מגיעות לעולם הנשמות השייכות לאותו דור, נשמות בממדים שונים, המתנהגות באופן אחר בכל תקופה ותקופה. נראה לי שאנו חיים בתקופה שבה ייתכנו שינויים קיצוניים. השינויים הקיצוניים האלה שאנו עדים להם, המתרחשים מקצה לקצה, לא נראו אפשריים לפני שלושים או ארבעים שנה; אנשים נעו אז הרבה יותר לאט. נראה שהתנועה הזו, או היכולת לנוע, נעשו הרבה יותר מואצות. החיפוש האנושי הוא חיפוש תמידי. האלוקים מחפש את האדם, את האנשים הקדושים ואת החוטאים גם יחד. הצורך בקשר עם האלוקים עודנו כשהיה, והצורך הקיים בעולם אולי גדול עוד יותר. היו זמנים שבהם

נראה היה שהאנושות מתחלקת בצורה אחידה יותר. כיום נראה שיש מגוון גדול של רמות ומידה גדולה של מורכבות. אין ספק שהמורים צריכים להיות גדולים יותר. בתקופה נאורה אין צורך במורים גדולים כל כך, למרות שנדמה שההפך הוא הנכון. כפי שאמרתי, שלמות היא היכולת לפעול בהרבה רבדים שונים. כיום אנו חיים בתקופה שבה יש נשמות מכל המדרגות שרק אפשר להעלות על הדעת. יש ביניהן קשרי גומלין ולא רק במישור החברתי, משום שכל תקופה איננה רק תערובת אקראית של אנשים שבמקרה נקלעו לאותו מקום, או שלרוע מזלך נולדו באותו זמן: הן קשורות זו לזו, ובזמנים מסובכים כמו זמננו המורה צריך להיות באמת בעל שיעור קומה. מורה צריך שני דברים, אולי שלושה: הוא צריך להבין את הנושא שאותו הוא מבקש ללמד, עליו להכיר שיטות הוראה, והוא צריך לקלוט מהי רמת ההבנה של התלמיד. אם הוא אינו מסוגל לעשות אחד מן הדברים הללו, או את כולם, אין בו כל תועלת.

ש: האם אפשר לומר שאנחנו צריכים קודם לדעת את עצמנו כפי שאנחנו? האם זה אמור להיות הצעד הראשון?

ת: לפעמים אני אומר שהצעד הראשון הוא להכיר בכך שיש לנו כמיהה למשהו. להכיר בזה. זה הרבה פחות מאשר השתוקקות: זה להכיר בכך שיש בנו משהו, פשוט להכיר בזה. היה לי חבר, שנפטר לפני שנים רבות, ששום עניין אישי לא הטריד אותו, אבל הוא היה מודאג בקשר לנשמתו. נפגשנו פעמים רבות במשך שנים, ופעם שאלתי אותו מה גרם לו להמשיך ולחיות, משום שברור היה שבמשך שנים רבות — בוודאי למעלה מעשרים שנה — הוא היה מודאג. הוא אמר שמשפט המפתח של חייו היה פסוק אחד בספר איוב שבו פונה איוב אל הקב"ה ואומר לו: "למעשה ידך תכסוף" (איוב יד טו). ואמר לי אותו חבר: אם הקב"ה כוסף אלי, איך אני יכול לסרב לו? הפסוק הזה היה מה שליווה אותו במשך למעלה מעשרים שנים סוערות ביותר, ונראה לי שלקראת סוף ימיו זו הייתה הנקודה העיקרית.

ש: מהו חותמו של המורה הדגול?

ת: דבר אחד, שהוא תמיד חותם מובהק של מורה דגול ונכון ביחס לכל מורה אמת, הוא ענווה. והסיבה לכך פשוטה, ואיננה עניין מוסרי: ככל שאדם גדול יותר כך הוא מרגיש יותר את אפסותו ואת חסרונותיו. מורה גדול, מעצם הגדרתו, ניחן בענווה גדולה. מאפייני נוסף של המורה הדגול הוא תחושת האחריות שלו. זה גם חיוני עבורו וגם מאפייני של אישיותו. לפעמים אדם יכול להתבונן בשני מורים שונים אשר מבחין כמעט שאי אפשר להבחין ביניהם, ובמקרה כזה אחת הדרכים לגלות את ההבדלים ביניהם היא להתבונן בתלמידיהם; מה שיש באותו מורה משתקף בתלמידים בצורה הרבה יותר בולטת, ולכן זוהי דרך טובה לאמוד בה את אישיותו של המורה.

ש: ואולם מה יכול מורה באמת להעביר? האם אפשר ללמד אחדות? או תודעה?

ת: באופן חלקי זה אפשרי, אבל באופן חלקי. לפעמים בנוכחותו של אדם מסוים מרגישים שמועבר אלינו משהו מעבר למילים שנאמרו, וזה משהו מאוד מוגדר. אבל עיקר עבודתו של המורה היא להיות מורה. יש לא מעט אנשים המסוגלים, במידה כזו או אחרת, לקדם אנשים אחרים; אבל אין זו הדרישה העיקרית המוצבת בפני מורה. התלמיד לא רוצה רק לקבל דחיפה; לפעמים אדם יכול להפוך למריונטה, כאשר כל מה שיש לו הוא מעשה ידיו של מישהו אחר.

אדם כזה נעשה מעין שתל. אמנם אפשר לשתול משהו באדם אחר, וזה אולי גם יפעל, אבל זה לא יהיה באמת שלו, הוא לא באמת יוכל לעשות עם זה משהו. מורה, אם הוא באמת מורה, אמור ללמד אותי כיצד אני יכול להפיק תועלת מעצמי. המורה נותן לי מפה ומראה לי את הדרך, אבל לי יש דרך משלי שאני אמור ללכת בה, ואף אחד אחר אינו יכול ללכת בה במקומי. בתלמוד יש רק מעט מאוד קטעים מיסטיים — ספרות הסוד היא, כשמה, נסתרת וסודית — ואולם במקום אחד (חגיגה י"ד ע"ב) מסופר שרבי עקיבא, שהיה המבוגר מבין "ארבעה שנכנסו לפרדס", אמר: "כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור, אל תאמרו 'מים, מים!'". זו בדיוק היא עבודתו של המורה: אתה מגיע לשביל מסוים ויש לפניך צומת: דרך אחת של אבל אז אתה הוא זה שצריך ללכת הלאה. אף אחד אינו יכול ללכת במקומך. ואם אתה הולך הלאה אתה מגיע למשהו אחר.

ש: מהי, לדעתך, השאלה הנכונה ביחס לשלמות, למכלול?

ת: הייתי אומר שהשאלה הגדולה בעניין הזו היא שאלת ההגדרה. הבעיה היסודית היא שלמות, מלאות, יכולה להיות המון הרבה דברים שונים, ואפשר להבין אותה בהרבה מאוד דרכים חלקיות ואף מטעות. לפעמים מבלבלים בין זה לבין הישגים, השגות, כישרונות, ואפילו תהילה. כל אלה יכולים להיות דברים טובים או לא טובים, אבל הם משהו אחר, הם לא שלמות.

ש: האם ההגדרה הזו אינה תלויה במדרגה שבה מגדירים אותה?

ת: הבעיה היא שההגדרות הטובות ביותר הן ההגדרות הכי פחות מועילות. ההגדרה הטובה ביותר היא שהאדם נברא בצלם אלוקים, והצלם הזה הוא השלמות. וכאמור, זוהי ההגדרה הטובה ביותר אבל גם הכי פחות מועילה, משום שהיא עלולה להטעות ואף גרוע מזה. הגדרה שתהיה קרובה יותר לעולם הניתן למדידה ולכימות היא: שלמות היא יחסים הרמוניים בין החלקים השונים. אמנם זוהי הגדרה ברמה הרבה יותר נמוכה, אבל היא הרבה יותר שימושית שלמות היא, לדעתי, אמת־מידה שבאמצעותה אפשר לשפוט כמעט כל דבר. מדרגת השלמות של משהו יכולה לעזור להעריך אותו, אבל לא במובן של כמה הוא גדול, אלא עד כמה יש בו הרמוניה ופרופורציות נכונות. זה נכון לגבי תפוח עץ כמו לגבי ספל או בן־אדם. לפי אמת המידה הזו 'פגם' פירושו שחסר בזה משהו, או שיש חוסר פרופורציה או חוסר הרמוניה. לא פעם חיסרון מתגלה כאשר יש משהו שיכול היה לפעול בצורה מושלמת, אך הוא איננו פועל כך. וכאן אנו מגיעים לאחת הבעיות שעשויה להיות לאדם אשר השיג שלמות מעין זו; ובעצם זו איננה בעיה בשביל אותו אדם כשם שזו בעיה בשביל הזולת. אנשים שהשיגו שלמות לפעמים אינם רוצים לזוז ממקומם, אינם רוצים שההרמוניה שלהם תופר. לפעמים הזולת אינו נוגע להם. האכפתיות כלפי הזולת היא בעייתו של כל מורה גדול, משום שכאשר הוא בא במגע עם אנשים אחרים הוא פוגע באיזון שלרעצמו. כשיוצרים קשר עם מישהו אחר נעשים, לפחות לזמן־מה, יחידה אחת עם אותו אדם. אבל היחידה החדשה הזו איננה מאוזנת, וכל ניסיון לאזן אותה כרוך במאמץ מסוג שונה לגמרי מצדו של האדם אשר כשלעצמו הוא מאוזן. זוהי הסיבה שבגללה כל כך הרבה אנשים, ובכלל זה רוב הנביאים, לא רצו להיות מורים — לא משום שהם היו אנשים פגומים, אלא משום שהם לא רצו להפר את האיזון שלהם־עצמם. כאשר משהו, במעמד הסנה הבוער, מסרב שוב ושוב להיות גואלם של ישראל (שמות ג א — ד יז) איננו רק סיפור של ענווה: הקב"ה מבקש שם משה לגלות עניין באנשים אחרים, להיות מעורב עם כל מיני בני אדם, אשר מן הסתם יש

ביניהם טיפוסים שליליים למדי. אי אפשר לעבוד או לשוחח עם אדם בלי ליצור אתו קשר, בלי שדמותו תטביע בי לכל הפחות חותם מסוים. וכאשר אדם הרמוני ניאות ליצור קשרים עם אנשים אחרים, הדבר כרוך בקורבן גדול. שלמות כרוכה, אם כן, בהרמוניה, וכל אדם מבחין שנכנס לתוכה מפר אותה. ככל שהקשר עם הזולת מעמיק כך חייב האיזון להיות יותר ויותר דינאמי. מי שמצליח בכך כמובן מרוויח, משום שהוא מצליח למזג את כל האחרים לשלמות גדולה יותר. זה נכון ביחס למשה רבנו וזה גם נכון ביחס לכל מנהיג אמתי: כל דבר נעשה מוגדל מאה מונים, אלף מונים, ואדם כזה נעשה מעין עדשה רבת-עוצמה הממקדת את הכוחות המגיעים מלמטה ומשנה אותם.

דברי הכנה והתעוררות לכבוד יומא דהילולא - מאת תלמידי הרב

יתיר מבחיוהי // הרב מאיר הנגבי

ליום השנה, יארצייט, הראשון של רבינו, הרב עדין אבן-ישראל זי"ע.

בכל דבריו מדבר האדם אל עצמו. פעמים רבות דיבר הרב על כך שיום ההסתלקות של צדיק נקרא הילולא, חתונה. אין שמחה כשמחת החתונה, לאחר עשרים או שלושים שנה שהיו נפרדים נפגשים פלוני ופלונית ומתאחדים. כך הצדיק שבמשך עשרות שנים חי בעולם הזה בנפרד משרש נשמתו הקדושה, וביום ההסתלקות מתאחדת הנשמה בשורשה באלוקות. ומוכרחים להודות, יש בזה שמחה גדולה, לצדיק שכל ימיו לא התיישב ולא התחבר ולא נהנה מהעולם הזה, אלא היה הולך וחורק לבדו בעולם יום אחר יום, שנה אחר שנה, והנה זה בא ושוטף אותו, באחדות גדולה ונפלאה מכל דמיון, אי אפשר לעמוד בפני זה. כך אני חושב עכשיו על הרב.

אבל אנחנו, התלמידים, החסידים, החברים, שמילא את חיינו במשך עשרות שנים, האם גם לנו יש חלק בשמחת ההילולא, או רק היגון שבפרדה?

בהסתלקות, משהו נגמר ומשהו מתחיל. כמו בכל מעבר, בתחילה מרגישים את מה שנגמר, את החלל הריק, וזה כואב ומפחיד, אך ככל שעובר הזמן נכנסים יותר למה שהתחיל אז. החיים שהיו לנו עם הרב – שהסתכל עלינו ודיבר אתנו, שהצליף בנו וגם נתן לנו שוקולד; שלפעמים שאלנו ולפעמים גם עשינו – זה איננו עוד. הוא איננו שם. אפשר לבכות במסתרים ומותר לפעמים, אבל אפשר גם להסתכל אחרת. הוא לא נכנס עוד לחדר, לא נכנס לנו לחיים, מדוע? – כי הוא כבר כאן! יחשוב כל אחד על מה שיש לו ובכל מקום ימצא את הרב: מה הוא יודע, איך הוא חושב, איך הוא מרגיש – זה הרב. אם יחשוב: מה היה לי לולי הרב? – כלום. מעתה, האם יאמר שהרב איננו? בוודאי לא. אדרבה הרב ישנו, בדיוק כמו שאומר אדמו"ר הזקן באגרתו הידועה: "יתיר מבחיוהי".

ביום השנה מתחיל משהו חדש. המציאות הנפרדת עם הרב, כל אחד בגוף אחר, בעולם קצת אחר (מה שהיה גם נוח בשבילנו, שהרי איננו צדיקים) כנראה נגמר. מעתה מתחיל הדבר האמתי, המסע אל האחדות השלמה. לא מיד, שהרי אנו עדיין עובדים בעולם הזה (ברוך השם), כל אחד מעט מעט בקצב שלו, מיום השנה ליום השנה, מגדילים את אש ההילולא, את האחדות הגדולה והנפלאה מכל דמיון – כך אני חושב עכשיו עלינו.

התפילה של הרב // הרב מני אבן-ישראל

על התפילה של הרב נאמרו הרבה דברים.

את רוב תפילות השבת של חיי בליתי כתף אל כתף עם הרב וראיתי פעם אחר פעם איך ומה הוא עושה במשך התפילה. יש לי אפילו זיכרון ממנו שהוא מתפלל בבית כנסת ליד הבית עם ג'קט ולא עם קפוטה.

התפילה עצמה הייתה נקייה בלי העוויות או נענועים או כל דבר שלא היה קשור לעצם התפילה. התפילה בשבתות תמיד הייתה נראית כמדויקת, ההתבוננות לפני התפילה הייתה התרחשות בפני עצמה ונעשתה כנראה מן הזיכרון. היכולת להגיע לדיוק בתפילה בנויה, כך אמר, על זה שאדם מגיע פעם פעמיים לתפילה כדבעי והופך אותה לזיכרון קבוע כך שבפעם הבאה שמתפלל - יהיה קל יותר להגיע לדיוק של התפילה.

כידוע, התפילה שלו ארכה שעות, בתור ילד זה היה קשה לראות את זה, אך כמובן ככל שעבר הזמן יכולתי להעריך בצורה אחרת את העצמה של השקט, ההתמדה והכוונה.

נוסף על תפילות השבת הארוכות, הכרתי גם תפילות מסוג אחר. במשך כל הזמן ששהינו יחד בנסיעות - התפילה הייתה חוויה אחרת לגמרי. כשהיינו מגיעים בשבתות לבתי כנסת שונים, בדרך כלל בחו"ל, תפילתו הייתה שונה. הוא היה מתפלל בקצב התפילה של הקהילה המקומית, פחות או יותר. זה היה בשבילי דבר מופלא - הנה אדם שכל שבת רגילה יושב שעות על גבי שעות ומתפלל ואילו כאן, תוך כמה דקות ספורות היה מסיים.

אולי זה אחד מהדברים הכי גדולים שקיבלתי ממנו: דע את מקומך, לא כל העיתים שוות, לא כל המקומות שווים, הדבר החשוב ביותר הוא לדעת מתי לעשות כל דבר. לא תמיד צריך להיות "צדיק" לפעמים עדיף להיות חכם.

להתאמץ למענו // ר' משה אורדמן

בהמשך לכנס התלמידים הנפלא ובפרט בהמשך להתוודעות - שנשאלתי איך מתקשרים עם הרב הכ"מ.

מאז שאני מכיר את הרב, שמעתי ממנו כמעט בכל הזדמנות את הדרישה לעשות יותר " אם עד עכשיו זחלת - תתחיל ללכת, ואם הלכת - תתחיל לרוץ, ואם רצת - תרוץ מהר יותר ". הרב דיבר באריכות על המצוקה של הדור שלנו ועל שהזמן קצר והמלאכה מרובה. להתקדם ומהר בכל התחומים. הרב בהתוודעויות דיבר בחריפות וניסה להזיז אותנו לפעולה - להכניס לנו פלפל חריף באחוריים ואם זה לא עוזר אז להשתמש בשיפוד מלובן.

הרב סיפר על המכתב האחרון שהוא קיבל מהרבי בהתייחסות לשאלה של הרב - על מה לוותר מכל הפרוייקטים שדורשים ממנו התייחסות מלאה ושהוא מרגיש שהוא לא יכול לעשות אותם בשלימות. כמובן, שהרבי אמר לרב שלא רק שלא יוריד אלא שיוסיף. בהמשך לסיפור הזה. הרב למד ולימד אותנו על הכוכב שכל סנטימטר ממנו שוקל כמה טונות, בגלל שהחומר דחוס.

ושאפשר גם בעולם שלנו אם מפעילים עוצמה אדירה אז יש קריסה של חלקיקי החומר והחומר נהיה דחוס יותר. וכך, גם האדם יכול להספיק הרבה יותר עם הזמן שלנו ועם היכולות שלנו אם רק נתאמץ ונדחוק את עצמינו.

כשהתלוננתי בפני הרב על הקושי בעבודת התפילה, הרב סיפר לי על משוגע אמריקאי שחצב בהר מסוים פסל ענק של צ'יף אינדיאני, הוא עשה את זה עם פטיש ואזמל. כשהוא נתן את המכה הראשונה לא היה שום רושם וגם אחרי המכה האלף לא היה ניכר התקדמות ממשית, אבל כשהמשיך והמשיך ולא התייאש בסוף הוא הצליח לעשות משהו משמעותי. כך בעבודת התפילה, לנסות עוד פעם ועוד פעם עד שמצליחים. עד כדי כך הרב דרש מאיתנו להתאמץ שאמר לנו לדפוק את הראש בקיר בגשמיות בפועל ממש כדי שיזוז משהו.

בפורים תשנ"ד, היה מסיבת פורים בביתו של הרב, הרב נפצע בידו בעקבות ההמולה וירד לו דם מהיד. בזמן השיחה, הרב דיבר בלהבות אש, דברים שחתכו בבשר החי ממש פנימה פנימה, אני עדיין מרגיש את הצריכה. תוך כדי דיבור הרב אמר, כאשר הוא מרים את ידו המדממת, את הדם הזה אני השקעתי ואני משקיע בכס...

יש לי הרגשה, שכדי לא להיות כפויי טובה, אז צריך למענו להתאמץ במשהו יותר מבעבר. אחרת הכול דיבורים. ועם כל הקושי, של להשתנות - אין ברירה. יש ברוך השם המון רעיונות טובים, הסיכוי היחידי שמשהו יצא מהם ומעוד תוכניות ושאיפות שלנו. זה רק אם נצא מאזורי הנוחות שלנו. שממש נתאמץ ושנתמיד בזה.

לגבי התקשרות, לדעתי, בזה באה לידי ביטוי, ההתקשרות הכי איתנה לרב. אחרי הסתלקות הרבי, הרב דיבר על זה שאבד הקברניט ושאל מה עושים עכשיו. ומה אנחנו נענה אבתריה. לעניות דעתי הסיבה שלעומת הרבי שנתן הוראות מפורשות ומפורטות של מה לעשות, הרב, כמעט אף פעם לא אמר לנו מה לעשות. והשאר את זה לנו להחליט והעיקר שנעשה משהו. וזאת מפני, שהמטרה שכדי שיושלם תכלית הבריאה שתהיה לו דירה בעולם הזה. זה דווקא כשיש אתערותא דלתתא בשלימות וכל עוד אנחנו עושים דברים בגלל הציווי מלמעלה, יש בזה חיסרון ומהבחינה הזאת הרב הוא משפיע. לכן, הרב לא אמר ולא ציווה כדי שזה יגיע מאיתנו.

עכשיו, אחרי ההסתלקות, יש אפשרות לעשות את זה ביתר שאת, כי עדיין כשהרב היה נוכח בגשמיות, היה בזה בחינה של אתערותא דלעילא. ה' חיכה הרבה זמן כדי שנעשה את זה כמו שצריך, לכן, אנחנו נשארים בדור יתום, על מנת שזה יגיע ממש מאיתנו מאהבתו ית' ולא משום סיבה אחרת.

אני מתפלל לה', לפחות שירחם עלינו וישאיר בנו את הלהבה דולקת ואדרבה שזה ילך וידליק עוד נשמות עד ביאת המשיח בקרוב בעגלא דידן.

מחשבות מהשנה האחרונה ומיום ההולדת של הרב // ר' מרדכי בילט

יושבים ביום ההולדת של הרב, זמן שבו הרב נהג לעשות את חשבון הנפש מה הספיק בשנה וכו'. והשאלה שעומדת מולנו, מה אנחנו אמורים לעשות בהתוועדות הזו.

באגרת הקודש כזו וביתר בהירות בבאור של הרב, הוא מסביר שהצדיק נמצא בעולמות יתיר מבחיוהי'. ועל זה כותב אדמור הזקן ש"גם בזה העולם המעשה, היום לעשותם, אשתכח יתיר". הרב מבאר כך:

"את זה שהצדיק נמצא בעולמות העליונים לאחר פטירתו אפשר להבין, שהרי נשמתו עזבה את גופו הגשמי ועלתה לעולמות העליונים הרוחניים, אבל את זה שהוא נמצא ואף יותר בעולם הגשמי, קשה להבין, שהרי אין לו גוף גשמי לעשות בו ולדבר גבו ובכלל להיות בו בעולם המעשה.

ההסבר לכך הוא שגם אם חיי הצדיק אינם נמצאים בגופו של הצדיק, הם נמצאים בגופי החסידים הקשורים אליו, הוא עושה דרך מעשיהם, מדבר בדבריהם וכו'".
העניין הזה, אם לוקחים אותו כפשוטו, מאוד מחייב, המעשים שלנו, הדברים שלנו, הם היכולת היחידה של הרב לפעול בעולם הזה, את האהבה והיראה שלו, את האמונה שלו.
שמענו מהרב כך וכך פעמים על צדיקים שעניינם לא היה בעולם הזה. הם חיו בו כמה שהיו צריכים אבל עיקר הענין שלהם היה בעולמות העליונים. צדיקים כאלה אשרם ואשרי חלקם כשהם מתעלים למעלה, ואם הם משפיעים למטה, לא נוגע כל כך. הרב, אם מותר להגיד דברים כאלה, לא היה מהמין הזה. אדרבה, הוא חי בעולם הזה. אמנם לא היה מוגבל כל כך בכל מיני הגבלות שאנחנו תופסים אותם כחלק מהעולם, אכילה שתיה וכדומה, אבל מכל מיני צדדים היה מכוון לגמרי לעולם הזה. ראשית כל מפני שהוא שם לו למטרה להפוך את העולם הזה, ואת העולם הזה דווקא, אבל מעבר לזה, משום התכונה של הסקרנות של הרב כלפי העולם. הוא חי בעולם, והתעניין בו מכל צד, החל מהכוחות המניעים אותו, הצמחים שצומחים בו, הפרחים, בעלי החיים, ואולי למעלה מהכל האנשים. פגישה שלו עם אדם, ולא איזה פגישה סתמית, אלא פגישה מה שקוראים אמיתית. ושוב אם מותר לומר, הסקרנות שלו כלפי העולם כפשוטו, מצדדיו הפיסיים, ועד ליצורים המתהלכים בו, מכל סוג שהוא, היתה בעיני לא רק סקרנות טבעית של אדם בעל כשרון, ההתבוננויות האלו בפרטי הפרטים של העולם, היו הכלי לאהבת ויראת ה' של הרב. מהם שאב את הדוגמאות להסביר ולהבין את החסידות, ומהן לקח את האנקדוטות שסיפר שוב ושוב, בחיות חדשה בכל פעם, שעוררו אותו לכל דבר. אני נזכר בסיפור ששמענו ממנו על איך שבעליה שלו להר ציון בדרך לצמח צדק, הוא נפל, והוא שכב ולא יכל לקום, (עד שעברו שם אנשים שעזרו לו), ואז, תוך כדי שהוא שוכב על הרצפה, הוא ראה פרח קטן מול העיניים. והוא תיאר לנו באריכות ובפרוט את הפרח ואת המחשבות שלו בקשר לפרח הזה.
ואת אלה הניח אחריו, לנו, ההולכים בדרכיו.

ואף שאין אנו בעלי כשרון, בעלי הבנה, בעלי עומק כמוהו, אף על פי כן את עצם הנקודה, את היכולת להתייחס לדברים שאנחנו רואים באופן מחייב, שלא נעבור בעולם הזה כמו שעוברים בפרוודור, בלי להסתכל ימינה ושמאלה, ובלי לנסות להתייחס ולשנות את הדברים שאנחנו עוברים לידם, את היכולת והחובה הזו, הוא השאיר לנו. להתייחס ולייחס משמעות לדברים שאנחנו רואים, לפגישות שלנו עם אנשים, ולנסות בכל אלה לפעול את מה שעלינו לפעול.

דע מה למעלה ממך // רפאל פומרנץ

כשלמדתי במקור חיים היה לנו שיעור קובע עם הרב. היינו נוסעים ברכב של הישיבה בערב יום שלישי כשהישיבה הייתה יחסית ריקה. לרוב היו באים לשיעור בערך חמשה תלמידים. אני זוכר את עצמי עובר בין חברי בשכבה ומנסה לשכנע אנשים לבוא לשיעורים.

פעם אחת כשניסיתי לגייס אנשים להצטרף, אחד מחברי הגיב "למה שאני אבוא? כדאי שאשמע שאני תפוח אדמה?" באותו רגע רציתי לצעוק עליו "כן!" אבל כנראה שרק מעטים אוהבים לשמוע דברים מן הסוג הזה. באחד השיעורים שוב היינו בערך שחמשה אנשים ואת השיעור הזה אני זוכר היטב. הרב סיפר על חסיד קטן בכפר קטן שהגיע לרבי'ה שלו לסעודה שלישית, החסיד היה מנומנם ובסך הכול רצה לשבת בקרבת הרבי'ה שלו, לאכול הרינג ואולי גם לשמוע כמה דברי תורה. הרבי'ה הסתכל עליו ולא אמר הרבה, הרבי'ה התחיל לפרש את מסכת אבות: "דע מה למעלה ממך – דע מה רוצים ממך מלמעלה" הרב עדין התרגש מאוד כשאמר זאת והוסיף "אחרי זה החסיד חזר הביתה והמשפט ההוא לא הצליח לצאת לו מהראש, כל פעם שהוא הסתובב לו הוא דמיין את הרבי'ה שלו אומר לו "דע מה רוצים ממך מלמעלה".

באופן שהרב סיפר את הסיפור הרגשתי כמו אותו חסיד. גם אצלי הדברים לא יוצאים לי מהראש. שנים אחר כך הערב הזה הוא אחד הרגעים שאני זוכר מהרב הפנייה האמיתית שלו כלפינו נגעה בי. לא עובר יום שאני לא נזכר ברב שיושב איתנו באמצע הלילה בחדר ואומר לנו בהתרגשות: "דע מה רוצים ממך מלמעלה". המשפט הזה הפך עבורי למנטרה. לפני כל החלטה גדולה ולפעמים אפילו קטנה אני עוצר ושואל את עצמי מה רוצים ממני למעלה. לרוב, השאלה הזאת מתסכלת מאוד כי אין באמת דרך לדעת מה הקב"ה רוצה ממך אבל חובת הדרישה הזאת קיימת תמיד ותמיד יש תקווה שאקשיב לה ברצינות.

לרב היו חלומות גדולים וענקיים שמרוב גודלם היו שותפים אליה כמות גדולה של אנשים. הוא דחק בנו לחלום בגדול ולעשות וכמובן לשאול את עצמינו מה רוצים מאיתנו למעלה. אחד הדברים הקשים שרבים מאיתנו חוו היה התסכול מכך שהרב לא היה אומר לנו מפורשות מה עלינו לעשות. אם אינני טועה רק מעטים זכו לתשובה מפורשת מהרב ורובינו רק ניסינו לנחש ואיכשהו להשתתף בחלומותיו.

כיום אני חושב שהרב לא רצה שנהיה בגדר של עבדים שמבצעים את המשימות שלו. הרב האמין שכל אחד מאתנו יש לו כישרון מיוחד ויכולות מיוחדות ושלכל אחד יש יעוד מסוים שדורשים ממנו למעלה. החלומות של הרב הם חלומות של הרב וזה טוב ויפה, חשוב להשתתף בהם ולפתח אותם אבל אסור להסתפק בכך משום שהרב דרש ממנו מקוריות, הוא ביקש שנצלול עמוק לנשמותינו ונבין את הייעוד שלנו, שנשאל את עצמינו כל יום "דע מה רוצים ממך למעלה" השאלות שנשאלות כעת בסגנון "איך נמשיך את הרב?" היא חשובה ויפה אך אסור גם לשכוח את הדרישה הכנה שאנחנו צריכים לדרוש מעצמינו ואת החלומות שאנחנו צריכים לחלום בעצמנו

ההשפעה של הרב נמצאת בתוכנו בבחינה של תורשה והיא מעצבת ומשפיעה, נרצה או לא נרצה, את השאיפות שלנו, את החלומות שלנו ואת התשובה האישית שלנו לשאלה "דע מה למעלה ממך"